

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА
Факультет фінансів

Кафедра фінансів імені Віктора Федосова

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА	«Митна справа»
ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ	07 «Управління та адміністрування»
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ	072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Форма навчання: _____ денна _____
очна (денна), заочна, дистанційна

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему: **«Митний контроль та напрями його удосконалення в
Україні»**

здобувача **Комарницької Катерини Павлівни** _____
(П.І.Б., підпис)

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів імені Віктора Федосова **Захожай Костянтин Валерійович**

(підпис)

Робота допущена до захисту перед екзаменаційною комісією з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)

Завідувач кафедри: д.е.н., професор Опарін В.М.
(науковий ступінь, учене звання, ПІБ)

(підпис)

Київ 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ МИТНОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ	6
1.1. Сутність та характеристика митного контролю.....	6
1.2. Нормативно-правове регулювання контрольно-перевірочної роботи митних органів.....	13
1.3. Етапи становлення та розвитку митного контролю в Україні.....	18
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ МИТНОГО КОНТРОЛЮ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ	25
2.1. Методика формування індикаторів ефективності контрольно-перевірочної роботи митних органів.....	25
2.2. Аналіз макрофінансових показників митного контролю.....	29
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МИТНОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ	39
3.1. Проблеми митного контролю в контексті європейського вектору розвитку.....	39
3.2. Зарубіжний досвід здійснення контрольно-перевірочної роботи митних органів.....	44
3.3. Напрями удосконалення організації та проведення митного контролю в Україні.....	50
ВИСНОВКИ	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	59

ВСТУП

Актуальність теми. Митна галузь є складною та багатогранною сферою діяльності й визначається особливим місцем і роллю в економіці країни. Вона сприяє розширенню зовнішньоторговельних зв'язків, формуванню позитивного іміджу держави, надходженню в бюджет митних платежів. На заваді всім вищеперерахованим позитивним сторонам митної сфери стоять порушення законодавства, які ведуть до нівелювання її ролі та особливого значення у соціально-економічному житті країни. Саме для боротьби з порушеннями законодавства суб'єктами ЗЕД у митній сфері і спрямований митний контроль, який здійснюється уповноваженими на це органами. Основним з них є Державна митна служба України, яка за свою історію пережила немало організаційних перетворень, багато з яких були суперечливими з позиції ефективності.

В останнє десятиліття однією з головних цілей митного контролю є скорочення фіскальної функції митних податків. Митні збори залишаються важливим джерелом надходжень до Державного бюджету, але їх відносна частка у загальному обсязі доходів останніх років зменшується. В умовах війни даний аспект є ще більш важливим, оскільки наповнення ДБУ та відповідне забезпечення значущих його функцій є вкрай релевантним. Саме ці фактори і зумовлюють актуальність проведення даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В економічній літературі є низка напрацювань стосовно важливості митного контролю та забезпечення його ефективного функціонування. Так, теоретичні і практичні аспекти митного контролю були розглянуті в роботах І. Бережнюка, О. Годованця, О. Гребельника, А. Дубініна, С. Дегтярьова С. та інших. Науково-методологічні засади фіскально-контролюючої діяльності митних органів України дослідили у своїх наукових доробках такі фахівці: М. Богданов, О. Десятнюк, Є. Додін, О. Дяченко, О. Корогодова, М. Коніна, Т. Вишинська, В. Мельник, Т. Паєнтко. Проте, незважаючи на значний науковий доробок даних авторів, питання

удосконалення системи державного митного контролю за своєчасністю, повнотою нарахування та сплатою обов'язкових платежів залишається не до кінця дослідженим і одним із найбільш важливих в умовах воєнного стану.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної бакалаврської роботи полягає у теоретичному обґрунтуванні сутності митного контролю при виконанні контрольної–перевірочної роботи митних органів та на основі його результатів розробленні рекомендацій і пропозицій щодо вдосконалення якості митного контролю.

У рамках окресленої мети було сформульовано та вирішено наступні завдання:

- розкрити сутність та дати характеристику митного контролю;
- проаналізувати нормативно-правове регулювання контрольної-перевірочної роботи митних органів;
- визначити основні етапи становлення та розвитку митного контролю в Україні;
- визначити основні аспекти формування індикаторів ефективності контрольної-перевірочної роботи митних органів;
- проаналізувати макрофінансові показники митного контролю;
- виокремити проблеми митного контролю в контексті європейського вектору розвитку;
- дослідити зарубіжний досвід здійснення контрольної-перевірочної роботи митних органів;
- визначити напрями удосконалення організації та проведення митного контролю в Україні.

Об'єктом дослідження є митний контроль.

Предмет дослідження – це економічні відносини, які виникають у процесі здійснення митного контролю в Україні.

Методи дослідження. Для досягнення поставлених завдань у кваліфікаційній бакалаврській роботі використано наступні методи і підходи: узагальнення і порівняння – з метою розкриття сутності та особливостей

організації і проведення митного контролю; статистичні методи аналізу – для дослідження динаміки і структури індикаторів ефективності контрольно–перевірочної роботи, графічний аналіз – для наочного відображення зміни контрольно–перевірочних заходів; системний підхід – для всебічного вивчення митного контролю як одного із видів фінансового контролю; комплексно–цільовий метод – для вдосконалення якості проведення митного контролю.

Теоретична, методична та практична значущість отриманих результатів. Теоретична значущість отриманих результатів дає змогу поглибити існуючі теоретико-методичні засади митного контролю в Україні. Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що запропонована методика аналізу ефективності митного контролю на сучасному етапі може бути використана митними органами держави в контексті європейської інтеграції України.

Інформаційну базу дослідження становлять законодавчо-нормативні акти України з питань митного контролю, звітність Державної митної служби України, дані Державної служби статистики України, праці вітчизняних і зарубіжних вчених.

Структура. Кваліфікаційна бакалаврська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ МИТНОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ

1.1. Сутність та характеристика митного контролю

Важливою складовою економічних та правових заходів забезпечення економічної безпеки та національних інтересів України виступає система митного контролю, яка відіграє важливу роль у формуванні митної системи країни. Її значення полягає у забезпеченні додержання митних правил та законів, економічному захисті держави та безпеки суспільства. Митний контроль в Україні є складною та багатогранною системою, яка має свої характеристики та особливості.

Сутність митного контролю полягає в його спрямованості на забезпечення додержання митних правил та законів. Це означає, що митний контроль здійснюється з метою перевірки відповідності декларацій, документів та товарів митним вимогам. Він гарантує, що товари, що переміщуються через митний кордон, відповідають встановленим митним процедурам та не порушують законодавство.

Митний контроль, у свою чергу, є важливим та ефективним інструментом забезпечення митної політики держави, що реалізується через:

1) заходи митно-тарифного регулювання: гарантування сплати ввізних і вивізних мит; дотримання міжурядових і міжнародних угод щодо преференційного регулювання; дотримання інших торговельно-політичних заходів;

2) заходи нетарифного регулювання: дотримання положень про внутрішні податки; дотримання міжнародних і міжурядових домовленостей про заборони й обмеження [1].

Митний контроль є одним з видів державного контролю, який здійснюється з дотриманням наступних принципів (Рис. 1.1.)

Рисунок 1.1. – Принципи здійснення митного контролю

Джерело: складено автором на основі [1]

Митний контроль має свої специфічні принципи, які відрізняють його від інших форм державного контролю.

Застосовуючи принципи митного контролю, митні органи забезпечують дотримання митного законодавства України. При виборі форм митного контролю використовується система управління ризиками, де ризик розглядається як ймовірність порушення митного законодавства України. Зокрема, це означає, що форми та обсяг контролю при митному оформленні вибираються на основі результатів системи управління ризиками.

Наприклад, якщо система управління ризиками не виявляє необхідності проведення митного огляду товарів або комерційних транспортних засобів, митне оформлення та може здійснюватись без пред'явлення до митного органу або з пред'явленням без проведення митного огляду. Такий підхід дозволяє ефективно використовувати ресурси та спрощує митні процедури,

забезпечуючи у той же час виконання необхідного контролю згідно з ризиками та вимогами законодавства.

Ще однією важливою складовою здійснення митної політики є запровадження системи аналізу та управління ризиками при проведенні митного контролю. Всесвітня митна організація визначає систему аналізу й оцінки ризиків як комплекс заходів, спрямованих на забезпечення митних органів необхідною інформацією щодо аналізу й оцінки ризиків, які існують при митному оформленні вантажів, які переміщуються через митний кордон [2, с. 64].

Основними завданнями митних органів при реалізації даного принципу є:

- визначення допустимого рівня ризику;
- визначення заходів контролю, які митні органи повинні здійснювати з метою забезпечення дотримання законодавства у сфері державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності;
- розроблення відповідних методів контролю (наприклад, щодо перевірки документів, які подаються до митного оформлення або проведення митного огляду), які необхідно застосовувати у разі ознак наявності допустимого рівня ризику.

Відзначимо, що однією з першочергових умов ефективного здійснення митного контролю є неупередженість дій і незалежність органів митного контролю від політичних рішень та бізнес-груп. Саме ця умова є запорукою прозорого та ефективного проведення митного контролю. З огляду на це, одним з головних завдань держави є забезпечення митним органам такої незалежності. Оскільки митний контроль є одним з головних завдань, які покладені на митні органи України, підкреслимо його вагомість у забезпеченні економічної безпеки держави, бо саме на цьому етапі здійснення митного регулювання відбувається одночасно перевірка всіх вантажних документів та фактичне встановлення кількісних та якісних показників товарів, які переміщують через митний кордон України.

Пропонується більш детально розглянемо основні функції та завдання митного контролю.

Однією з основних функцій митного контролю є контроль за переміщенням товарів через митний кордон. Ця функція включає перевірку та контроль за вантажними заявками, митними деклараціями та супровідними документами. Митний контроль забезпечує виявлення та запобігання незаконному переміщенню товарів, контрабанді та іншим недозволеним діям.

Економічний захист держави є ще однією важливою функцією митного контролю. Митні органи контролюють ввезення та вивезення товарів, що допомагає забезпечити розвиток внутрішнього виробництва та захисту національних інтересів. Це досягається шляхом встановлення митних тарифів, обмежень на імпорт та експорт товарів, а також використання антидемпінгових заходів. Митний контроль відіграє важливу роль у забезпеченні економічного благополуччя країни та створенні сприятливих умов для внутрішнього виробництва [3].

Ці функції виконуються з метою забезпечення ефективного митного контролю, додержання законодавства та захисту національних інтересів України. Зауважимо, що при виконанні кожної функції митного контролю, органи митного контролю повинні співпрацювати з іншими державними органами, приватними організаціями та представниками іноземних держав. Розглянемо більш детально взаємодію митних органів з іншими державними органами при виконанні своїх основних функцій.

Правоохоронна функція митного контролю передбачає співпрацю митних органів з правоохоронними органами, зокрема зі Службою безпеки України для боротьби з контрабандою та запобігання незаконним діям.

Сервісна функція митного контролю передбачає спрощення митних процедур при перетині митного кордону України для осіб, товарів та транспортних засобів. Для досягнення цієї мети застосовується система управління ризиками, яка дозволяє визначати профілі ризиків. Введення

інституту уповноважених економічних операторів сприяє підвищенню якості сервісної функції органів митного контролю.

Фіскальна функція митного контролю пов'язана з нарахуванням митних платежів, таких як мито, акцизний податок та податок на додану вартість і вимагає чіткої взаємодії митних органів з прикордонними органами. Митне оформлення є необхідною умовою для нарахування цих митних платежів.

Таким чином, органи митного контролю співпрацюють з різними державними органами, включаючи правоохоронні та охорону державного кордону для виконання різних функцій, таких як боротьба з контрабандою, полегшення митних процедур та нарахування митних платежів.

Окрім основних функцій, митний контроль також виконує інші важливі завдання, такі як забезпечення безпеки суспільства, запобігання шахрайству та контрабанді, збереження екологічних стандартів та інше. Він вимагає співробітництва з різними зацікавленими сторонами, включаючи митні органи, бізнес-середовище та інші державні органи.

Основні завдання митного контролю можна систематизувати на рисунку 1.2.

Посадові особи, які здійснюють митний контроль, мають державно-владні повноваження і керуються Митним Кодексом України та іншим митним законодавством. Вони виконують ряд важливих функцій у сфері фінансового контролю, зокрема:

1. Адміністрування бюджетних надходжень, включаючи податкові та митні платежі.
2. Забезпечення правильного застосування, дотримання та запобігання невиконанню вимог законодавства України щодо митної справи.
3. Створення сприятливих умов для полегшення торгівлі, підтримки транзиту, збільшення товарообігу та пасажиропотоку через митний кордон України.

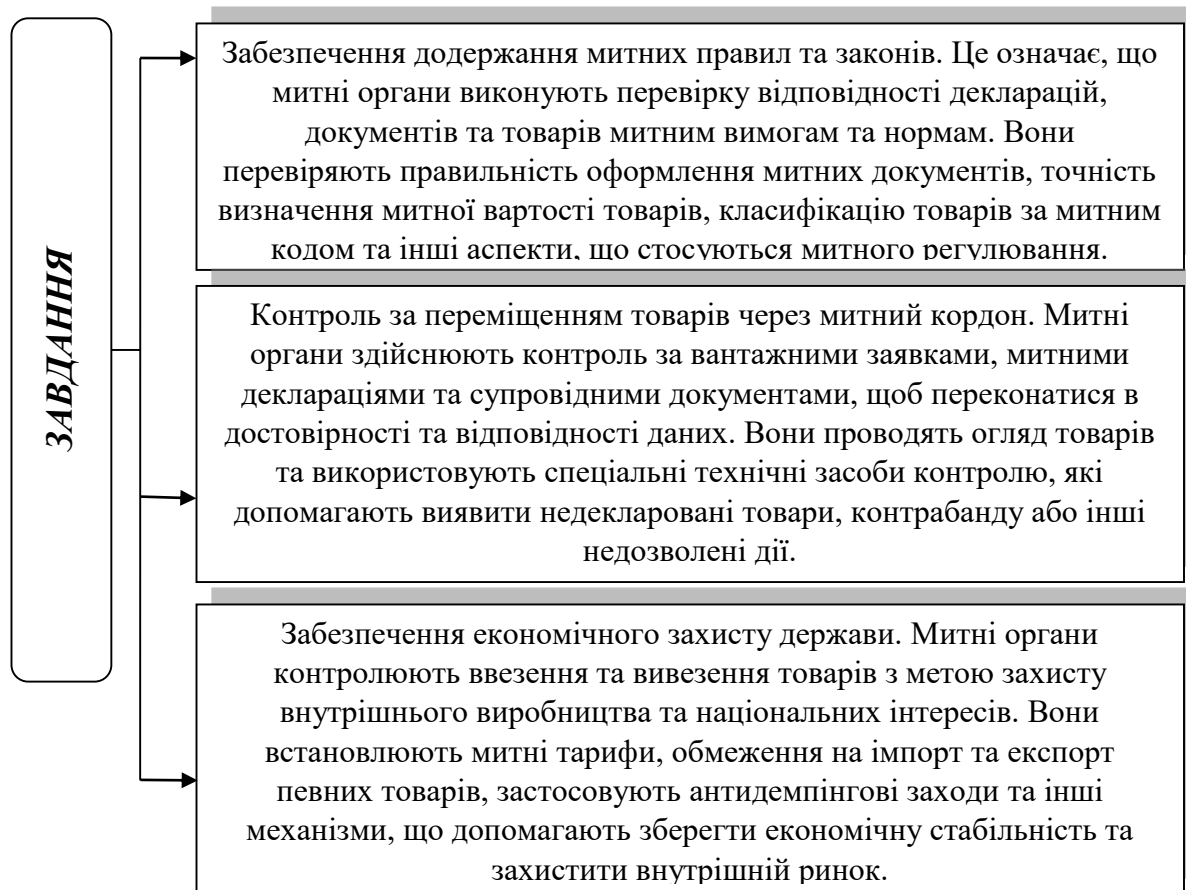

Рисунок 1.2. – Основні завдання митного контролю

Джерело: складено автором на основі [3]

4. Здійснення митного контролю та виконання митних формальностей стосовно товарів, комерційних транспортних засобів, які перетинають митний кордон України, включаючи електронне декларування та використання технічних засобів контролю.

5. Аналіз та управління ризиками для визначення форм і обсягів митного контролю.

6. Забезпечення справляння митних платежів, контроль правильності обчислення, своєчасності та повноти їх сплати, включаючи застосування примусового стягнення в межах встановлених законодавством повноважень.

7. Застосування митно-тарифного та нетарифного регулювання ЗЕД, здійснення контролю за дотриманням заборон та обмежень щодо переміщення певних товарів через митний кордон України.

8. Здійснення заходів для запобігання переміщенню товарів, на які встановлені заборони та/або обмеження, а також товарів, що не відповідають вимогам якості та безпеки.

9. Контроль дотримання правил переміщення валютних цінностей через митний кордон України.

10. Підтримка захисту прав інтелектуальної власності, запобігання переміщенню товарів з порушеннями охоронюваних законом прав інтелектуальної власності.

11. Боротьба з контрабандою та порушеннями митних правил на території України.

12. Ведення Української класифікації товарів ЗЕД [4].

Як висновок слід відзначити, що митний контроль в нашій державі є важливою складовою зовнішньоекономічної діяльності та має значний вплив на економіку та безпеку країни. У даному підрозділі КБР автором було проаналізовано сутність митного контролю, його функції та завдання. Виконуючи функції забезпечення та додержання митних правил та законів, економічного захисту держави та безпеки суспільства, митний контроль в Україні сприяє розвитку внутрішнього ринку, захисту національних інтересів та зміцненню міжнародної співпраці. Виконання завдань митного контролю є важливим з точки зору забезпечення належного рівня формування доходів Державного Бюджету України. Також відзначимо, що при виконанні кожної функції митного контролю, органи митного контролю повинні співпрацювати з іншими державними органами, приватними організаціями та представниками іноземних держав.

1.2. Нормативно-правове регулювання контрольно-перевірочної роботи митних органів

Нормативно-правове регулювання контрольно-перевірочної роботи митних органів є важливим аспектом їх діяльності. В Україні це регулюється законодавством, що встановлює правила, процедури та вимоги до проведення контрольних та перевірочних заходів.

Відповідно Ст. 345 Митного кодексу України (далі – МКУ) документальною перевіркою є: «сукупність заходів, за допомогою яких митні органи переконуються у правильності заповнення митних декларацій, декларацій митної вартості та в достовірності зазначених у них даних, законності ввезення (пересилання) товарів на митну територію України або на територію вільної митної зони, вивезення (пересилання) товарів за межі митної території України або за межі території вільної митної зони, а також своєчасності, достовірності, повноти нарахування та сплати митних платежів» [5, ст. 345].

Водночас, органи ДПСУ керуються у своїй діяльності не лише Митним кодексом України, але й Податковим кодексом України (далі – ПКУ), який тлумачить поняття «документальна перевірка» як «перевірку, предметом якої є своєчасність, достовірність, повнота нарахування та сплати усіх передбачених цим Кодексом податків та зборів, а також дотримання валютного та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи ...» [6, ст. 75.1.2].

У цитованих законодавчих актах є відмінності в трактуванні об'єкта документальних перевірок та, відповідно, видів таких перевірок, тому зобразимо їх графічно на рис. 1.3.

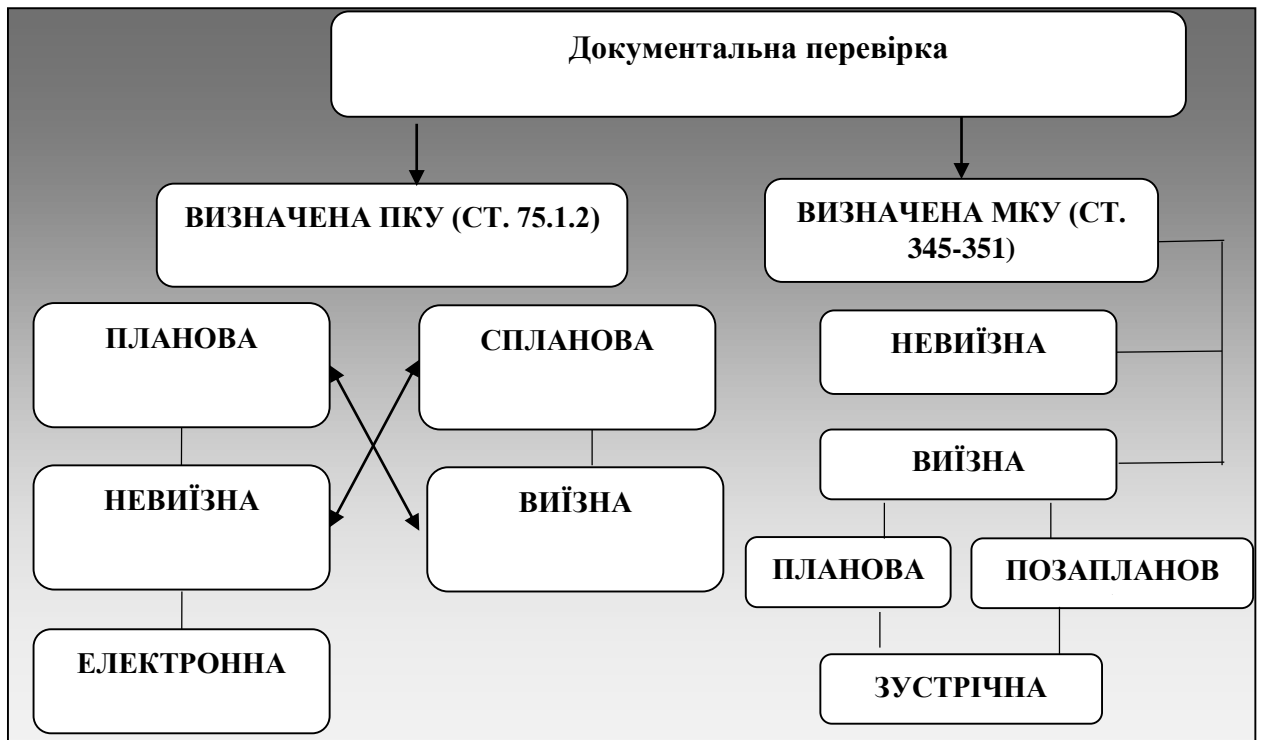

Рисунок 1.3. – Класифікація документальних перевірок

Джерело: складено автором на основі [5,6]

Вище зазначене свідчить, що органи Державної митної та податкової служб, зокрема і Департамент податкового та митного аудиту, керуються у своїй контрольно-перевірочній діяльності кодифікованими законодавчими актами, які містять неточності та не роз'яснюють деяких важливих питань.

Пропонується розглянути основні нормативні акти, що стосуються цієї сфери.

1. Митний кодекс України: Митний кодекс України є основним нормативно-правовим актом, який регулює митні правила та процедури. Він визначає правові засади контрольно-перевірочної роботи митних органів, включаючи права та обов'язки митників, порядок проведення контролю, його взаємодію з іншими органами, порядок розгляду скарг та інші питання, пов'язані з контрольно-перевірочною діяльністю [5].
2. Закон України «Про митну службу України», який визначає статус та функції ДМСУ, а також регулює правові засади контрольно-перевірочної діяльності митних органів. Він встановлює права та

обов'язки митних посадових осіб, процедуру проведення контролю та перевірок, вимоги до документації та звітності, а також визначає відповідальність за порушення митного законодавства [7].

3. Накази та розпорядження Державної митної служби України: Державна митна служба України видає накази та розпорядження, які деталізують процедури та правила контрольно-перевірочної роботи митних органів. Ці документи містять вказівки щодо проведення різних видів контролю, порядку ведення документації, вимог до обладнання та технічних засобів контролю, процедур взаємодії з іншими органами та інші питання, які стосуються контрольно-перевірочної діяльності [8].
4. Міжнародні договори та угоди: Україна веде міжнародну співпрацю у сфері митного контролю та співпраці з іншими країнами. Міжнародні договори та угоди, до яких Україна приєдналася, встановлюють правила та процедури співробітництва, обміну інформацією, допомоги та координації контрольно-перевірочної діяльності між країнами.

Нормативно-правове регулювання контрольно-перевірочної роботи митних органів має на меті забезпечити єдність та стандартизацію процедур контролю, визначення прав та обов'язків митних посадових осіб, захист прав суб'єктів зовнішньої торгівлі та ефективність митного контролю загалом. Виконання нормативно-правових актів забезпечує відповідність дій митних органів діючому законодавству та створює сприятливі умови для зовнішньоекономічної діяльності та розвитку економіки країни.

Проте, серед проблемних питань, що недостатньо висвітлені у нормативно-правових актах, варто відзначити визначення сутності та особливостей однієї з основних форм митного контролю – митного пост-аудиту. Щоб вирішити проблеми, пов'язані з недосконалим нормативно-правовим забезпеченням контролюючого органу, необхідно уніфікувати внутрішнє законодавство з урахуванням міжнародних норм та стандартів. Проблеми нормативно-правового регулювання митного пост-аудиту виникають через відсутність стійких теоретичних основ організації та

функціонування цієї форми митного контролю в Україні. Отже, важливим є теоретичне визначення та закріплення визначення поняття «митний пост-аудит».

З урахуванням вітчизняних правових норм і положень Кіотської конвенції (Міжнародна конвенція про спрощення митних процедур [9], ратифікована та набула чинності в Україні 15.09.2011 р.), пропонується визначати митний пост-аудит як форму митного контролю, здійснювану посадовими особами органів, що мають повноваження здійснювати митну політику країни, шляхом проведення документальних виїзних та невиїзних перевірок суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності після митного оформлення товарів.

Розвитку митного пост-аудиту перешкоджає недолік методологічної бази контрольно-перевірочної діяльності, що ускладнює комплексне й повноцінне дослідження діяльності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Недостатньо розроблені методичні підходи для всіх аспектів контрольно-перевірочної діяльності уповноважених органів, а також відсутність єдиної уніфікованої технологічної схеми здійснення митного пост-аудиту для різних об'єктів контролю. Крім того, тематика перевірок не повністю розроблена, зокрема, не існує методичних вказівок щодо перевірки відповідності нормам законодавства щодо трансфертного та офшорного ціноутворення у міжнародній торгівлі.

Окремим нормативно-правовим документом, який регулює контрольно-перевірочну діяльність, є Наказ ДМСУ «Про затвердження Примірного положення про відділ (сектор) митного аудиту регіональної митниці». У відповідності до цього Наказу, зазначений відділ є структурним підрозділом митниці, який здійснює у зоні діяльності митниці проведення документальних перевірок дотримання вимог законодавства України з питань митної справи, у тому числі своєчасності, достовірності, повноти нарахування та сплати митних платежів й забезпечує виконання покладених даним Положенням

завдань і функцій та підпорядковується безпосередньо керівнику митниці [10].

У відповідності до даного нормативно-правового акту, такий відділ, згідно з покладеними на нього завданнями виконує контрольню-перевірочну, аналітичну, інформаційну та координаційну функції. Основними завданнями даних служб стосовно контрольню-перевірочної діяльності є наступні (рис. 1.4.).

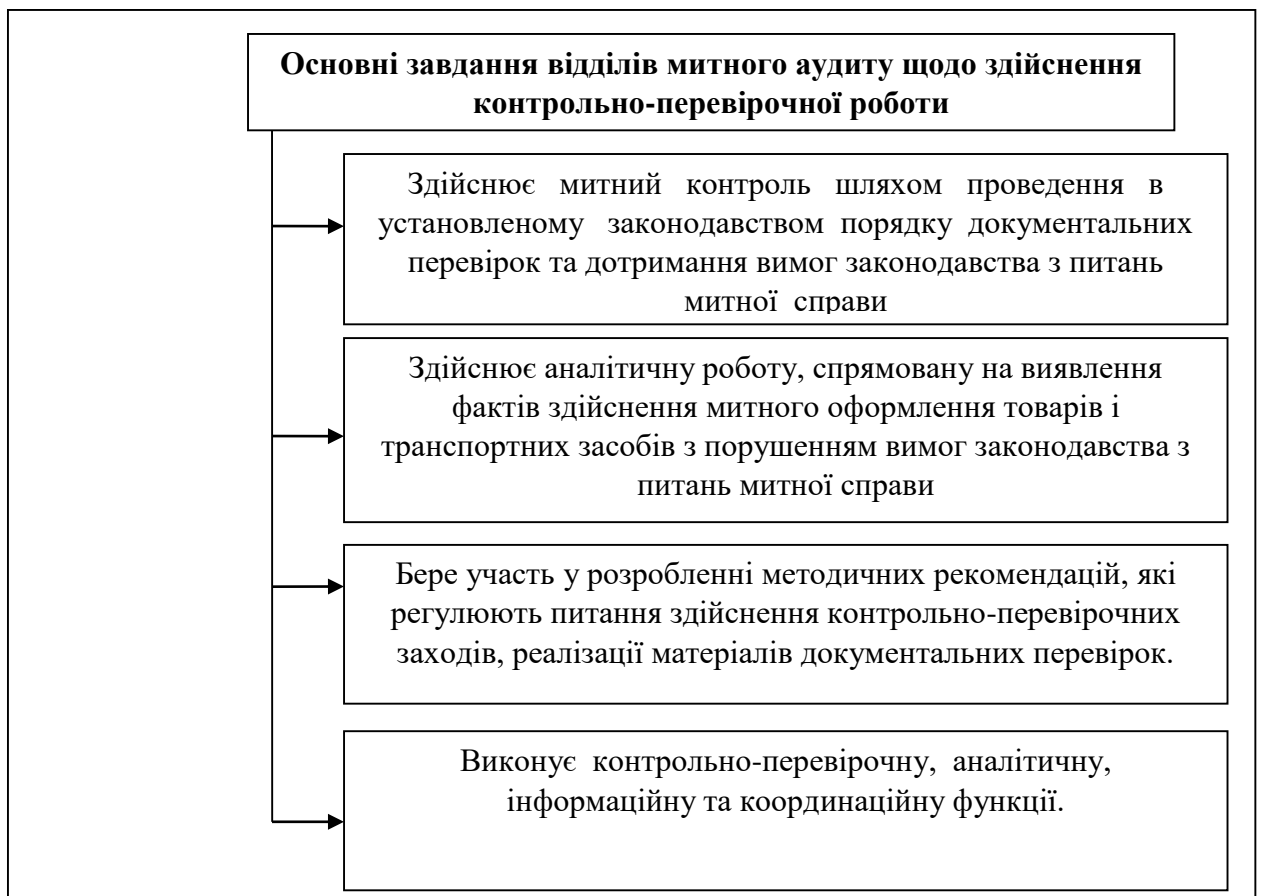

Рисунок 1.4 – Основні завдання відділів митного аудиту регіональної митниці стосовно здійснення контрольню-перевірочної діяльності

Джерело: складено автором на основі [10]

У цілому слід зазначити, що існуючі законодавчі акти України в сфері регулювання контрольню-перевірочної роботи митних органів встановлюють правила та процедури здійснення митного контролю, перевірок, а також визначають відповідальність за порушення митних правил. Необхідно підкреслити, що основними такими актами є Митний кодекс України; Закон

України «Про митну службу України; Накази та Розпорядження Державної митної служби України; Міжнародні договори та угоди в сфері митного контролю.

Отже, існуюче нормативно-правове законодавство у сфері контрольно-перевірочної діяльності має певні недоліки, які стосуються основної форми митного контролю – митного пост-аудиту, чому перешкоджає недолік методологічної бази щодо контрольно-перевірочної роботи, що ускладнює комплексне й повноцінне дослідження суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. У таких умовах актуальним завданням є удосконалення існуючого законодавства в цій сфері.

1.3. Етапи становлення та розвитку митного контролю в Україні

Зважаючи на викладене у попередніх підрозділах кваліфікаційної бакалаврської роботи, можна стверджувати, що митний контроль є важливою складовою сфери зовнішньоекономічної діяльності кожної країни. Україна, як суверенна держава, також має свою власну історію та досвід становлення та розвитку митного контролю. Пропонується розглянути етапи становлення та розвитку митного контролю в Україні, від періоду отримання нею незалежності до сучасного етапу військового протистояння з росією.

Актуальним завданням в цьому розрізі, є розгляд основних етапів становлення та розвитку митного контролю в Україні, які подано у таблиці 1.1.

Детальніше розглянемо кожен із етапів.

Діяльність Державного митного комітету України (1991-1996 рр.) на першому етапі розвитку національної митної системи загалом та митного контролю зокрема відображає формування та функціонування самостійного органу влади, який приймає рішення щодо побудови та розвитку митної

системи. Період незалежності України з 1991 по 1996 роки був ключовим у загальній митній історії.

Таблиця 1.1. – Основні етапи становлення та розвитку митного контролю в Україні

№	Етапи	Особливості розвитку ринку облігацій державної позики
1	З 1991 р. по 2004 р. включно	<p>Етап становлення митного контролю в Україні почався з отримання незалежності в 1991 році. У цей період Україна змушена була побудувати власну систему митного контролю, оскільки втратила можливість використовувати спільну митну систему колишнього СРСР. Основним завданням було встановлення ефективного контролю за переміщенням товарів через державний кордон, боротьба з контрабандою та забезпечення дотримання митного законодавства.</p> <p>У цей період було прийнято ряд важливих законодавчих актів, серед яких Митний кодекс України, Закон України «Про митну службу України» та інші. Вони встановили правову основу для здійснення митного контролю, визначили повноваження митних органів та процедури здійснення контролю та перевірок.</p>
2	З 2004 р. по 2014 р.	<p>На початку 2000-х років Україна активно працювала над вдосконаленням своєї митної системи з метою наближення до європейських стандартів. У цей період було прийнято ряд законодавчих актів, спрямованих на удосконалення митного контролю, забезпечення прозорості та ефективності контрольно-перевірочних процедур.</p> <p>Особлива увага приділялася співробітництву з міжнародними організаціями, зокрема Світовою митною організацією (СМО), для впровадження сучасних методів та практик митного контролю. Україна активно залучалася до міжнародних проектів, спрямованих на розбудову митних структур та підвищення їхньої ефективності.</p>
3	Протягом 2014 по 2022 рік	<p>У даний період Україна продовжує працювати над розвитком митного контролю з урахуванням вимог європейських стандартів та міжнародних зобов'язань. Зокрема, у контексті євроінтеграції, Україна розпочала впровадження митного контролю відповідно до стандартів та процедур Європейського союзу.</p> <p>Одним із ключових кроків у сучасному розвитку митного контролю в Україні було удосконалення діяльності Державної митної служби України, яка відповідає за регулювання та координацію митної діяльності в країні. Також було впроваджено інформаційні технології та електронні сервіси для полегшення процедур митного контролю та підвищення ефективності роботи митних органів.</p>
4	З початку воєнного стану	<p>Під час ввезення на митну територію України товарів їх декларування та митне оформлення відповідно до митного режиму імпорту може здійснюватися шляхом подання попередньої митної декларації, яка містить всю необхідну інформацію для випуску товарів без пред'явлення таких товарів митному органу відповідно до частини п'ятої Ст. 259 Митного кодексу України або за місцем перетину митного кордону України шляхом подання митної декларації, заповненої у звичайному порядку, або у будь-якому митному органі в установленому законодавством порядку. Митне оформлення товарів здійснюється без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності (крім державного експортного контролю).</p>

Джерело: розроблено автором за даними [11, 12]

Незважаючи на проблеми, пов'язані з переходом вітчизняної економіки до ринкової моделі, митна система поступово розвивалась і змінювалась, набуваючи нових якісних рис, характерних для європейських митних органів. На цьому етапі було прийнято базові законодавчі акти, такі як Митний кодекс України, Закон України «Про митну справу», Закон України «Про єдиний митний тариф» (згодом замінений на ЗУ «Про митний тариф України»), які визначали та регулювали основні положення митної справи та митного контролю в Україні.

Крім того, на цьому етапі було розпочато роботу з міжнародними організаціями, зокрема з Всесвітньою митною організацією, з метою гармонізації національної митної системи з європейськими принципами та стандартами. Україна приєдналась до Всесвітньої митної організації та ключових міжнародних конвенцій, що дозволило зміцнити міжнародні митні позиції держави.

Важливими організаційними змінами на цьому етапі було створення територіальних митних управлінь, що сприяло покращенню ієрархії рівнів управління митних органів, оптимізації розподілу функціонального навантаження та зміцненню контролю на місцях. Боротьба з контрабандою стала більш ефективною завдяки наданню працівникам митних органів права здійснювати оперативно-розшукову діяльність.

Таким чином, робота митних органів стосовно питань митного контролю на цьому етапі ґрунтувалась на виконанні ключових функцій - безпекової, захисної, сервісної та контрольної-регулюючої. Цей період був важливим кроком у розвитку митного контролю в Україні, що сприяло підвищенню ефективності та якості митних процедур.

Також, відзначимо, що Державна митна служба України чи визначений нею митний орган можуть здійснювати відстрочення сплати митних платежів під час ввезення на митну територію України товарів за переліком згідно з додатком до цієї постанови на підставі письмової заяви платника податків, поданої одночасно з митною декларацією.

Варто відмітити, що протягом періоду функціонування Державної митної служби України була створена Оперативна митниця у 1999 році, яка вперше виконувала функції управління митними ризиками та здійснювала завдання інформаційно-аналітичного характеру. Також співробітники Оперативної митниці відповідали за контроль за митними правопорушеннями. У 2003 році на її базі було створено Центральне бюро аналізу ризиків та аудиту Державної митної служби України. Основні завдання працівників цього Бюро полягали в підвищенні рівня легальності міжнародної торгівлі та спрощенні митних процедур для законослухняних суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності шляхом застосування сучасних інформаційних технологій та методів аналізу ризиків і аудиту під час здійснення митного контролю.

Щодо другого етапу, який відбувався після 2004 року, то вже у 2005 році було прийнято рішення про ліквідацію регіональних митниць, проте вже у 2006 році було відновлено їхнє функціонування, але в обмеженому обсязі та з меншими повноваженнями щодо контролю за роботою підпорядкованих митниць. Таким чином, на 2006 рік існувало всього п'ять регіональних митниць: Центральна, Західна, Східна, Кримська та Південна. Варто зазначити, що у 2008 році було знову прийнято рішення про припинення діяльності регіональних митниць.

В історії розвитку національної митної системи 2010 рік характеризувався організаційними змінами, які передбачали зменшення кількості митниць з 46 до 27 одиниць та приведення структури митних органів у відповідність до адміністративно-територіального поділу України. Ці зміни передбачали наявність митниці в кожній області країни, а також окремих митниць у містах Києві, Севастополі та Автономній Республіці Крим [11].

Слід зазначити, що протягом цього періоду відбулися важливі зміни, які сприяли поліпшенню організаційної структури управління митних органів. Зокрема, було здійснено перехід від територіального принципу до регіонального принципу управління митною сферою. Також були

запроваджені елементи управління митними ризиками, що дозволило покращити ефективність контрольної-перевірочної роботи.

У цей період було приділено значну увагу розвитку інформаційно-аналітичної роботи в митній сфері. Технологічні засоби та методи аналізу даних стали важливим інструментом для забезпечення митного контролю, виявлення митних правопорушень та зменшення ризиків. Також було здійснено активну боротьбу з контрабандою та незаконним переміщенням товарів через митний кордон.

Митні органи зосереджували зусилля на подальшому розвитку міжнародного співробітництва, спрямованого на наближення митного законодавства до європейських стандартів та виконання міжнародних зобов'язань. Україна активно співпрацювала з міжнародними організаціями та партнерами з метою впровадження сучасних методів та практик митного контролю, що сприяло зближенню зі світовими стандартами в цій галузі [13].

Також на підставі Указу Президента України «Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади» № 726/2012 від 24 грудня 2012 р. [14] було утворено Міністерство доходів і зборів, яке створювалося шляхом реорганізації Державної митної служби України та Державної податкової служби України. Очевидно, що така реформа першочергово була спрямована на пріоритезацію фіскальної функції задля нарощення обсягів надходжень до Державного бюджету. При цьому чимало науковців та практиків вбачають у даному реорганізаційному кроці не лише цілі, пов'язані із розвитком фіскальної чи митної сфери, але й політичний підтекст, що, звісно, затьмарило ключові пріоритети та не могло негативно не вплинути на них.

Загалом, другий етап розвитку митної системи України був визначений удосконаленням організаційної структури, впровадженням елементів управління митними ризиками, покращенням інформаційно-аналітичної роботи, зміцненням митного контролю та розвитком міжнародного співробітництва.

Щодо третього етапу, то він, у першу чергу, пов'язаний із ліквідацією Міністерства доходів і зборів України, яке працювало протягом близько двох років, і згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 160 від 21 травня 2014 року [15], було перетворене на Державну фіскальну службу України, яка підпорядковується Кабінету Міністрів України. Варто відзначити, що ця реформа не супроводжувалася суттєвими структурними або функціональними змінами, але статус органу виконавчої влади був понижений з Міністерства до Служби. Ці зміни лише посилили адміністративно-інституційну кризу у митній сфері та призвели до застою у розвитку національної митної системи. В таких умовах митні органи не здатні якісно та належним чином виконувати свої специфічні функції, зокрема і контрольну.

Організаційна структура управління, яка об'єднувала митну та податкову сфери в Державній фіскальній службі України, є неповороткою, недостатньо адекватною та функціонально розподіленою. Вона характеризується відсутністю міцної управлінської вертикалі, несвоєчасним централізованим управлінням, відсутністю структурованої ієрархії рівнів управління, недостатніми вертикальними та горизонтальними зв'язками, недостатньою ясністю в розподілі відповідальності, неоптимальним функціональним навантаженням, відсутністю прозорості та об'єктивності при ухваленні рішень в митній сфері.

Період після 2014 року до сьогоднішнього дня можна віднести до четвертого етапу розвитку національної митної системи загалом і митного контролю зокрема, пов'язаного передусім з функціонуванням митних органів у складі Державної фіскальної служби України.

Митний контроль в Україні під час війни виконує важливу роль у забезпеченні національної безпеки, блокаді терористичних організацій та незаконних збройних формувань, запобіганні незаконному переміщенню заборонених товарів та забезпеченні економічної безпеки країни. Митні органи виконують свої завдання з високою відповідальністю та здатністю забезпечувати баланс між безпекою та легальним економічним обміном.

Державна митна служба України чи визначений нею митний орган можуть здійснювати відстрочення сплати митних платежів під час ввезення на митну територію України товарів за переліком згідно з додатком до цієї Постанови на підставі письмової заяви платника податків, поданої одночасно з митною декларацією.

У цілому, етапи становлення та розвитку митного контролю в Україні свідчать про поступове вдосконалення системи контролю та перевірок через митний кордон. Від початкового етапу побудови власної митної системи до сучасного періоду Україна здійснила ряд зусиль стосовно забезпечення високого рівня митного контролю та додержання усіх важливих функцій стосовно забезпечення його ефективності. Слід відзначити, що різні етапи становлення системи митного контролю характеризувалися формування та подальшою реорганізацією певних органів (яскравим прикладом є Міністерство доходів та зборів України, що реорганізувалося у Державну фіскальну службу України, яка, у свою чергу, пізніше розподілила повноваження між Державною податковою та митною службами України), зменшенням кількості регіональних митниць, тощо. Такі заходи, на думку автора, мають позитивно вплинути на подальший стан системи митного контролю, враховуючи їх важливість у повоєнному відновлення нашої країни.

РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ МИТНОГО КОНТРОЛЮ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

2.1. Методика формування індикаторів ефективності контрольно-перевірочної роботи митних органів

Основна мета діяльності митних органів так само, як і будь-яких інших органів виконавчої влади, полягає в найповнішому та адекватному задоволенні суспільно важливих потреб громадськості у сфері митного регулювання. Це досягається шляхом пріоритетного захисту прав та законних інтересів людей. Крім того, система митних органів має специфічні цілі, пов'язані з формуванням державної митної політики та її безпосередньою реалізацією. Відповідно до Статті 544 Митного кодексу України, ці цілі включають (Рис. 2.1):

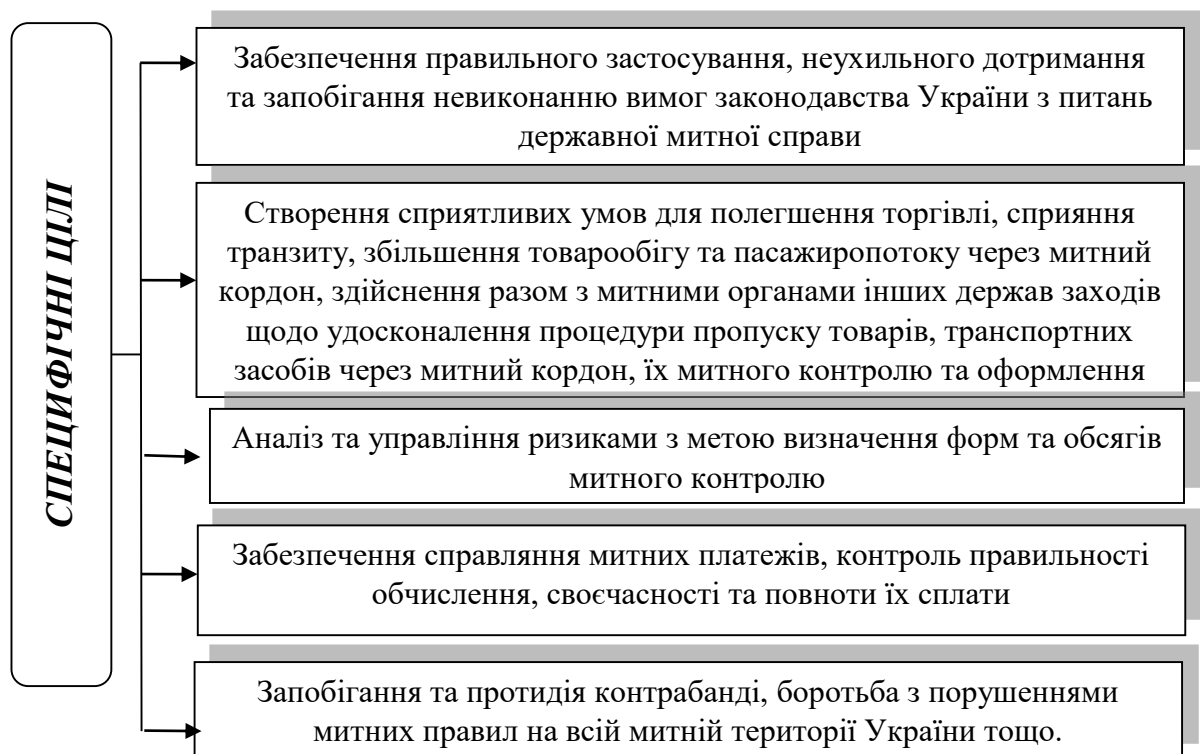

Рисунок 2.1. – Специфічні цілі системи митних органів

Джерело: розроблено автором за даними [5]

Згідно з митним законодавством, митні органи мають не одну, а кілька цілей. Для оцінки ефективності їх роботи за таким підходом необхідно використовувати сукупність показників, які відображають виконання цих цілей. Ці показники включають:

- обсяг перерахованих митних платежів до Державного бюджету;
- сума додаткових надходжень до Державного бюджету від коригування митної вартості;
- кількість вантажних митних декларацій, оформлених одним працівником;
- час, витрачений на митні процедури;
- сума недоотриманих митних платежів у зв'язку з нелегальним ввезенням товарів та інші показники;

Ці показники дозволяють оцінити ефективність роботи митних органів в контексті виконання їх цілей.

Також у працях окремих вітчизняних вчених, ефективність здійснення митного контролю порівнюють до певного еталону. Даний підхід відомий, у тому числі під назвою «бенчмаркінг». Цей підхід полягає в порівнянні показників діяльності митних органів з показниками митних органів ЄС або інших світових лідерів у цій галузі. Порівняння показників дозволяє оцінити загальний стан досліджуваного об'єкта, рівень розвитку його складових частин, а також виявити сильні та слабкі сторони порівнюваних діяльностей. Крім того, такий підхід дозволяє порівнювати окремі регіони між собою та аналізувати динаміку розвитку конкретного митного органу. Це важливо для оцінки ефективності регіонального управління митними органами. Такий підхід є найбільш продуктивним на сьогоднішній день і може служити основою для розробки інтегрального методу оцінки ефективності діяльності митних органів України [16].

Отже, головні вимоги, яким має відповідати даний підхід повинні бути:

1. За базові показники повинні обиратися первинні показники статистичної звітності митних органів. При цьому повинні враховуватися

наступні вимоги до показників митного контролю: показність – у даному переліку повинні бути представлені всі основні показники, які характеризують рівень і потенціал розвитку митних органів; інформаційна доступність та надійність даних – залучені до аналізу показники повинні бути легко отримувані з офіційних статистичних джерел без значної затримки в часі або порівняно легко обраховуватися на основі статистичних даних для будь-якого митного органу; чутливість – показники повинні статистично достовірно змінюватися при зміні тенденцій митної політики, економічність – в наборі показників не повинно бути “зайвих” показників, оскільки це збільшуватиме складність аналізу.

2. Спосіб зведення часткових оцінок в інтегральну повинен бути достатньо статистично надійним, у в той же час простим і зрозумілим для практичного використання керівництвом митного органу.

3. Даний підхід повинен відображати рівень і динаміку розвитку митних органів України, слугувати надійною основою для прийняття управлінських рішень, спрямованих на використання резервів [16].

Отже, інтегрований показник (індикатор) ефективності митних органів щодо проведення митного контролю можна визначити за формулою:

$$E_j = \sum_{j=1}^n \frac{a_j}{a_{etal}} \quad (1)$$

E_j – інтегральний показник ефективності митних органів;

a_j – фактичне значення j -го показника діяльності митних органів України;

a_{etal} – еталонне значення j -го показника діяльності митних органів.

Такий підхід до визначення ефективності діяльності митних органів дозволяє, по-перше, чітко визначати ступінь досяжності еталонних значень показників, що є важливим для фіксації відхилень, по-друге, отримувати часткові індекси вже на етапі стандартизації показників. Головним завданням при цьому є визначення показників-еталонів обираючи в якості еталону найкращі показники діяльності митних органів України, або інших держав.

На думку автора, використання такого підходу в сучасних умовах є не дуже актуальним, адже доволі складно порівнювати такі показники з провідними, та й навіть менш розвинутими країнами Європейського Союзу. Звичайно, інтеграція системи митного контролю в останні роки відбувалася, проте не тими бажаними темпами, а тому використання такого підходу є поспішним.

Також, в науковій літературі є і інший підхід, у відповідності до якого, ефективність проведення митного контролю визначається як ступінь задоволеності процесом його учасників. При оцінці ефективності за таким підходом важливо враховувати різні групи учасників (суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, керівники митних органів, службовці, громадськість тощо), які мають власні інтереси щодо митних органів. На основі цих інтересів можуть бути сформульовані цілі діяльності та критерії ефективності з перспективи кожної групи. Оскільки інтереси цих груп можуть відрізнятися, критерієм ефективності є здатність зберігати баланс між різними цілями, такими як пасажиропотік, час проведення митних процедур, навантаження на працівників митних органів тощо. Важливо зазначити, що узгодженість цих інтересів призводить до поліпшення якості послуг, наданих митними органами, та зменшення витрат, пов'язаних з митним контролем та оформленням для учасників зовнішньоекономічної діяльності та держави.

Ефективність діяльності митних органів згідно цього підходу можна визначити наступними індикаторами та показниками:

1. Час проведення митного контролю та митного оформлення товарів.
2. Час на виконання митних процедур в автомобільних пунктах пропуску.
3. Частка електронних митних декларацій у загальній кількості декларацій.
4. Частка учасників ЗЕД, що позитивно оцінюють роботу митних органів, в загальному числі опитаних.
5. Частка працівників митних органів, які пройшли підвищення кваліфікації в досліджуваному періоді у загальній кількості працюючих.

6. Частка виконаних науково-дослідних робіт за досліджуваний період, тощо.

У цілому відзначимо, що оцінка ефективності контрольно-перевірочної роботи митних органів на сучасному етапі здійснюється у відповідності до певних методологічних підходів. На думку автора, актуальним є вибір того підходу, який для оцінки ефективності роботи митних органів використовує набір показників (або/та індикаторів), які відображають виконання цілей. Дані показники можуть включати обсяг перерахованих митних платежів до Державного бюджету; суму додаткових надходжень до Державного бюджету України від коригування митної вартості та суму недоотриманих митних платежів у зв'язку з нелегальним ввезенням товарів та інші показники. Використання інтегрального показника (індикатора) митного контролю, на думку автора, у сучасних умовах є не дуже коректним, адже доволі складно порівнювати такі показники з провідними країнами Європейського Союзу та світу.

2.2. Аналіз макрофінансових показників митного контролю

Макрофінансові показники митного контролю можуть бути важливими для оцінки ефективності митних процедур, контролю за переміщенням товарів через митний кордон та забезпечення фінансової стабільності країни. Деякі з ключових макрофінансових показників митного контролю включають:

1. Загальний обсяг митних надходжень: цей показник відображає суму митних платежів, що надійшли до Державного бюджету. Високі значення цього показника можуть свідчити про збільшення зовнішньої торгівлі та ефективний контроль за митними процедурами.

2. Митні ставки та тарифи: оцінка макрофінансових показників також включає аналіз митних ставок та тарифів, які застосовуються до різних

товарів. Зміни в митних ставках можуть впливати на зовнішньоекономічні процеси та конкурентоспроможність певних галузей економіки.

3. Показники контрабанди: аналіз макрофінансових показників також включає оцінку рівня контрабанди та незаконного переміщення товарів через митний кордон. Високий рівень контрабанди може вказувати на проблеми з митним контролем та неефективну роботу митних органів.

4. Показники митних процедур: важливими макрофінансовими показниками є також швидкість та ефективність митних процедур, зокрема, час очікування на митниці, обсяги адміністративних процедур та автоматизація митних систем.

Аналіз цих макрофінансових показників дозволяє оцінити ефективність митного контролю та виявити можливі проблеми або нерегулярності, які потребують уваги та подальшого вдосконалення митної системи.

Виконання бюджетних завдань Державною митною службою України залежить від різних факторів. Основні з них включають ефективність роботи митних органів, розмір бюджетних видатків, спрямованих на підтримку митниць, а також державну митну політику, її законодавче регулювання та загальну економічну ситуацію в країні.

Результативність виконання бюджетних завдань митними органами залежить від ефективної організації всієї митної системи, збалансованості її структури та готовності до адаптації до циклічних змін в економіці країни. Це означає, що успішне виконання митними органами своїх бюджетних завдань потребує системного підходу до побудови та управління митною системою, а також гнучкості в реагуванні на зміни в економічному середовищі

І розпочнемо ми з показника митних надходжень. Для відповідного аналізу, ми розглянемо структуру доходів Державного бюджету України та проведемо відповідний аналіз стосовно динаміки податкових надходжень у цілому та частки митних платежів в них, зокрема (табл. 2.1.).

Таблиця 2.1 – Податкові надходження до Державного бюджету України за період 2019-2022 років, млн. грн.

Роки	2019	2020	2021	2022
Показники	млн. грн.	млн. грн.	млн. грн.	млн. грн.
Податкові надходження	799776,0	851115,6	1107090,9	949764,4
Податки на доходи, прибуток та збільшення ринкової вартості	217040,4	225976,3	285307,0	265477,1
ПДФО	109954,0	117281,3	137555,2	148427,3
Податок на прибуток підприємств	107086,3	108695,0	147751,7	117049,9
Рентна плата та плата за використання природних ресурсів	46746,9	52475,7	80749,4	85365,0
Внутрішні податки на товари та послуги	502048,1	538896,2	698940,4	569353,8
ПДВ з вітчизняних товарів	88929,8	126486,6	155774,8	213948,0
Акцизний податок	69897,1	80449,3	82858,4	60699,1
У т.ч., надходження митних платежів	369781,2	362176,4	497288,2	318067,8
<i>Акцизний податок з ввезених товарів</i>	<i>53460,8</i>	<i>57846,9</i>	<i>79592,8</i>	<i>41653,8</i>
<i>ПДВ з імпортованих товарів</i>	<i>289760,4</i>	<i>274113,5</i>	<i>380714,4</i>	<i>253053,0</i>
<i>Ввізне мито</i>	<i>26560</i>	<i>30216</i>	<i>36981</i>	<i>23361</i>
Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	30086,0	30460,5	38177,2	26246,0
Інші податки та збори	3855	3306,2	3916,5	3322,4
Всього доходів	998278,9	1076016	1296853	1787395

Джерело: розроблено автором за даними Міністерстві фінансів України [17,18]

Як видно з даних цієї таблиці, протягом досліджуваного періоду 2019-2022 років, питома вага податкових надходжень до Державного бюджету України мала тенденцію до зростання, якщо говорити про абсолютні

показники: 149998 млн. грн., проте у відносному значенні їх питома вага зменшилась на 26,96%. Така зміна, у першу чергу, пов'язана із зростанням міжнародної фінансової допомоги нашій країні після початку повномасштабного військового вторгнення росії у 2022 році. За рахунок цього і, незважаючи на те, що в абсолютному вираженні рівень податкових надходжень зріс, питома вага в загальній структурі дохідної частини Державного бюджету України зменшилася. Якщо говорити про митні платежі, то протягом досліджуваного періоду їх питома вага в загальній структурі мала тенденцію до зменшення, і в абсолютному вираженні вона також зменшилася 51713,4 млн. грн.

Розглядаючи структуру платежів, за які відповідають митні органи, важливо зазначити, що найбільшу частку складає податок на додану вартість (ПДВ). На кінець 2022 року, ПДВ становив 79,55% від усіх митних платежів та 14,15% доходів Державного бюджету України.

Одним із факторів, що призвело до зростання надходжень ПДВ у період з 2019 по 2021 рік, було впровадження електронної системи адміністрування ПДВ з 1 липня 2015 року. Ця система дозволила уникнути маніпуляцій з ПДВ та збільшити надходження податку до бюджету. Значним фактором, що вплинув на зниження мобілізації надходжень ПДВ при імпорті товарів, була можливість продажу імпортованих товарів без сплати ПДВ за готівку.

Якщо говорити про акцизний податок, то на його збільшення в період 2019-2021 років вплинули різні фактори. Серед них можна виділити підвищення ставок податку на певні продукти, такі як бензин та дизпаливо (2%), а також на транспортні засоби (від 0,4% до 33%). Також впровадження акцизного податку на вантажні автомобілі та автобуси, зростання середньорічного курсу гривні до євро (ставки акцизного податку на окремі підакцизні товари встановлені в євро) та збільшення обсягів імпорту деяких підакцизних товарів також сприяли зростанню надходжень акцизного податку.

Що стосується платежів ввізного мита, то у період з 2019 по 2021 рік відбувалося зростання в надходженнях цього податку до Державного бюджету України. Проте, в 2022 році, як і за всіма іншими показниками митних платежів, спостерігалася його тенденція до зменшення.

Для більш повного розуміння важливості митних платежів в структурі доходів Державного бюджету, зобразимо їх динаміку та питому вагу в загальній структурі доходів Державного Бюджету України, в період 2019-2022 рр. (рис. 2.2).

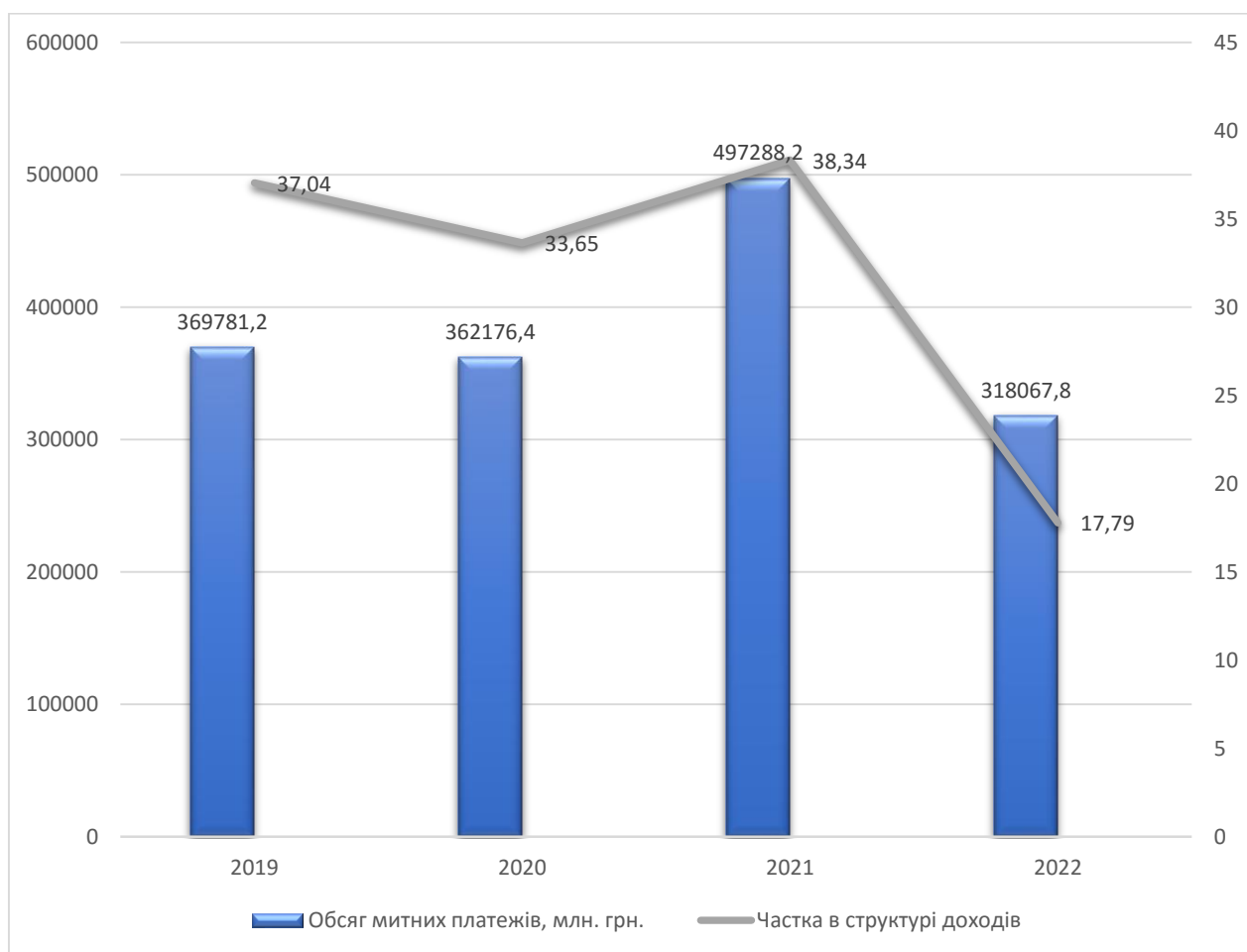

Рисунок 2.2 – Динаміка обсягу митних платежів та його частка у загальній структурі доходів Державного Бюджету України, в період 2019-2022 рр., млн. грн.

Джерело: розроблено автором за даними [18]

З рис. 2.2 видно, що протягом досліджуваного періоду, динаміка обсягу митних платежів в період 2020-2021 років мала позитивну динаміку, проте в

2022 році, у зв'язку із початком військових дій, обсяг податкових платежів до Державного бюджету значно зменшилися. Якщо порівнювати показники 2022 року у порівнянні із 2021 роком, то ПДВ з ввезених на митну територію України товарів зменшилося на 33,5%, ввізного мита на 36,7% та акцизного податку на 47,7%.

Також, актуальним завданням для нашого дослідження є моніторинг і порівняння запланованих та фактичних показників виконання державного бюджету, зокрема щодо адміністрування митних платежів. Дану інформацію буде подано на наступному рисунку 2.3.

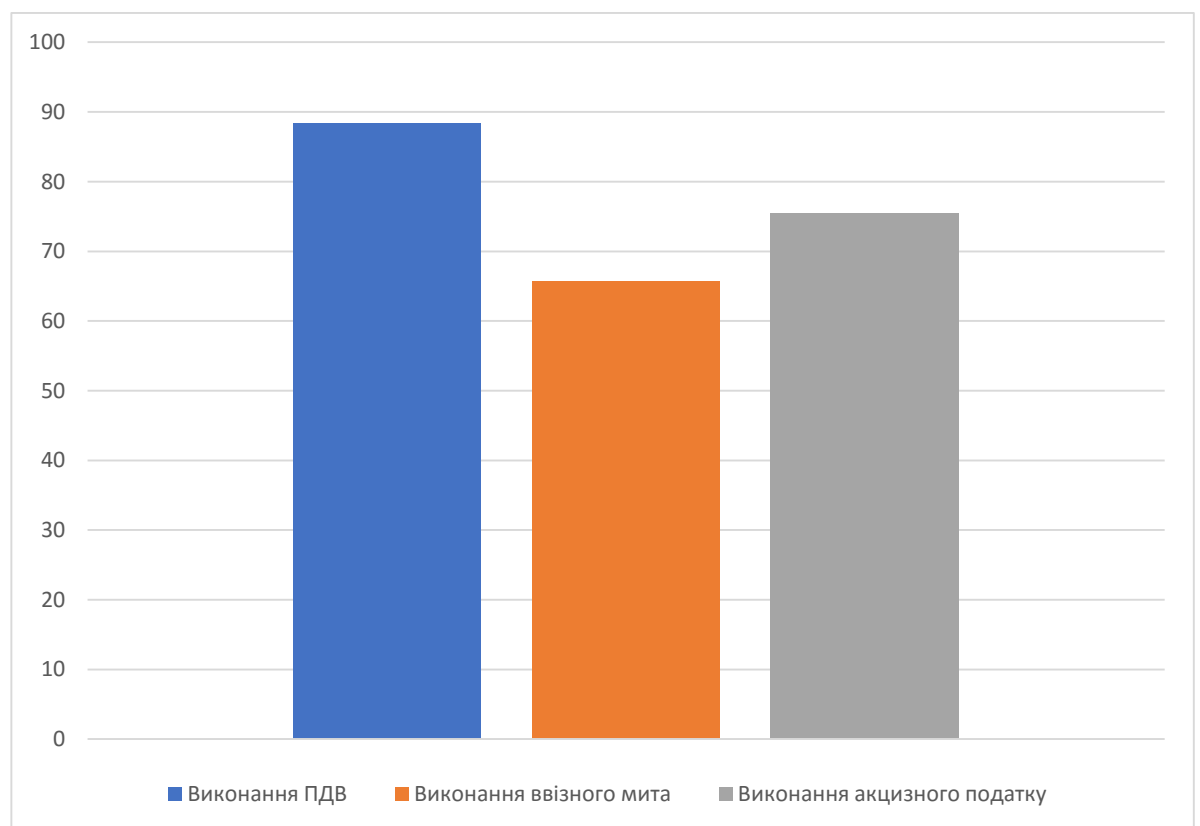

Рисунок 2.3 – Виконання запланованих показників стосовно митних платежів, у % в 2022 році

Джерело: розроблено автором за даними [18]

Як видно з рисунку 2.3, то у 2022 році не вдалося досягти запланованої мети стосовно виконання митних платежів. Найбільший розрив між запланованими та фактичними показниками спостерігався у невиконанні запланованої мобілізації ввізного мита (31,2%), тоді як розрив був

найменшим у виконанні запланованого ввізного мита (98,9%). Водночас, було виявлено перевиконання запланованих надходжень в динаміці акцизного податку з імпортованої продукції на 11,04%. Така ситуація, у першу чергу, пов'язана із військовим вторгненням, та значною зміною структури доходів Державного бюджету. За рахунок цього, саме податкові надходження, до яких і відносяться митні платежі, постраждали найбільше всього, що і зумовлює невиконання запланованих показників за митними платежами.

Митний контроль є механізмом реалізації митної політики держави та представляє сукупність заходів, які здійснюються митними органами з метою забезпечення дотримання митного законодавства учасниками зовнішньоекономічної діяльності. У сучасних умовах боротьба з митними порушеннями та контрабандними явищами становить один із пріоритетів для України як незалежної держави, що захищає свої економічні інтереси.

Митні порушення мають різні причини, такі як отримання фінансової вигоди або переваг у торгівлі, тиск з боку конкурентів та інше. Ці порушення створюють нечесну конкуренцію на ринку, оскільки товари низької якості можуть продаватися як товари високої якості або за цінами нижчими, ніж у конкурентів. Незаконно ввезені товари створюють недобросовісну конкуренцію для внутрішніх виробників, що примушує їх обмежувати або навіть припиняти виробництво.

На наступному рисунку 2.4 подано інформацію стосовно обсягів контрабандних поставок в нашу країну в динаміці за період 2017-2021 років.

Згідно з аналізом статистичних даних, обсяг контрабандних поставок в Україну в період з 2018 по 2021 роки в середньому складав 14,5 мільярдів доларів США на рік або майже 10% ВВП.

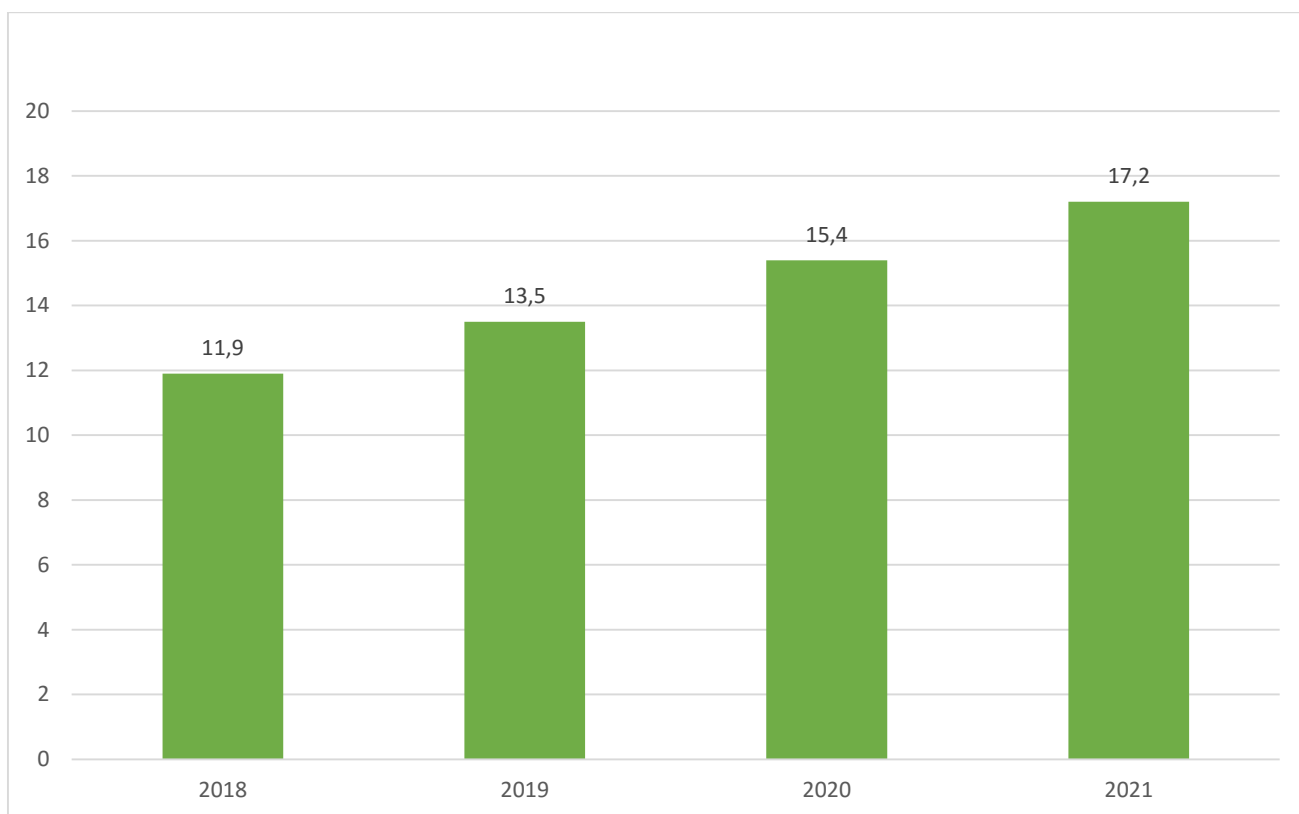

Рисунок 2.4 – Обсяги контрабандних поставок в Україну, млрд. дол. США

Джерело: розроблено автором за даними [19]

Крім того, важливо приділити увагу розподілу контрабандних поставок за основними категоріями товарів. Серед них найбільш ризиковими групами є машини та електроніка (21,4%), хімічна продукція (14,3%), транспорт (10,6%), текстиль та одяг (9,8%). У сільському господарстві ризик контрабандних поставок розподіляється в середньому по 5% на кожен підгалузь: продукти тваринного походження, продукти рослинництва і продукти харчування.

Слід зазначити, що вітчизняна економіка зазнає значних фіскальних втрат через обсяги контрабандних поставок (рис. 2.5). Для визначення поточних відхилень у сплаті митних та податкових платежів використовуються розраховані обсяги контрабандних поставок за товарними групами та країнами. Це дозволяє враховувати як фактор диференціації митних ставок та акцизних платежів, так і існуючі угоди про безмитну торгівлю з країнами, зокрема з Європейським Союзом.

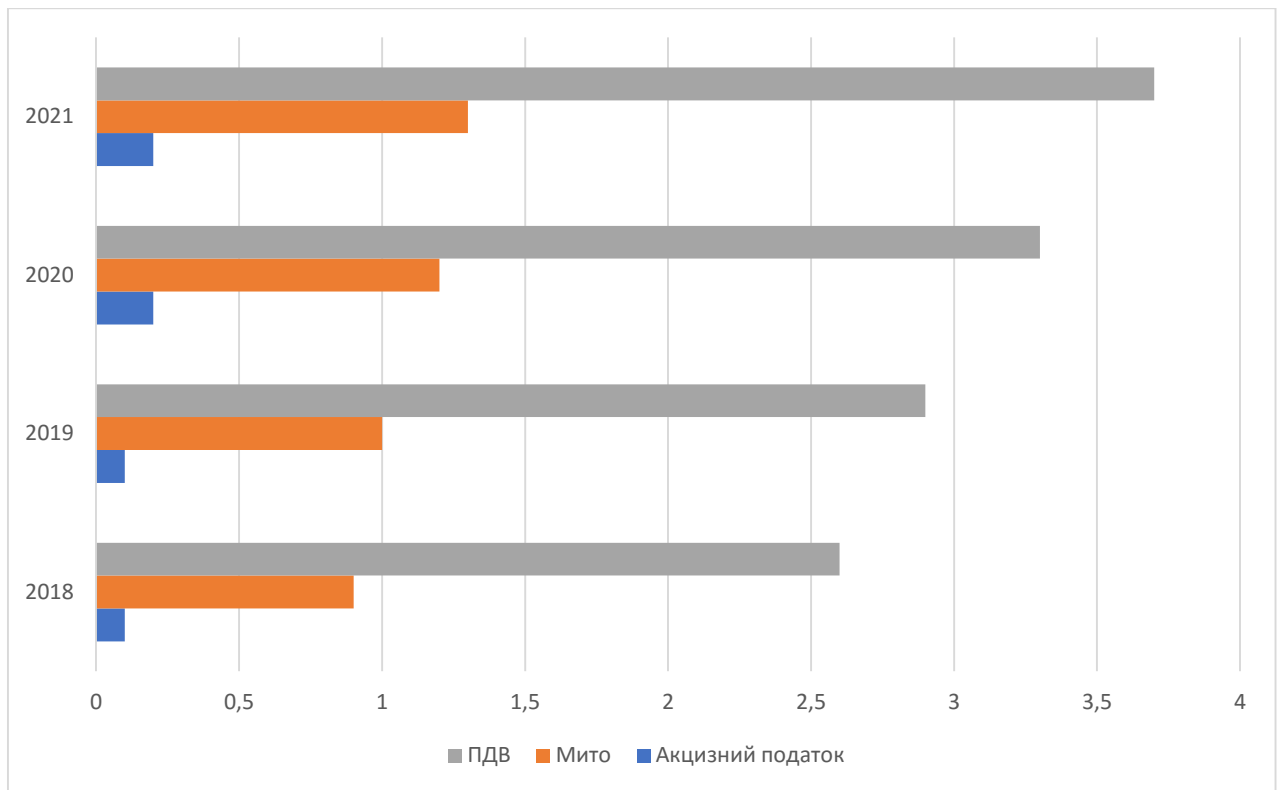

Рисунок 2.5. – Податкові втрати через існування контрабандних схем, млрд. дол.

Джерело: розроблено автором за даними [18, 19]

Контрабанда є реальною проблемою у макроекономічному контексті, яка впливає не лише на втрати для бюджету, але також спотворює внутрішній ринок та принципи конкуренції, негативно впливаючи передусім на легальний бізнес. Очевидно, що вирішення проблеми контрабанди має бути комплексним. Це означає не лише посилення та поліпшення контролю на митницях і кордонах, але й закриття різних схем на внутрішньому ринку, які створюють підґрунтя для різноманітних контрабандних схем [20].

Держава втрачає контроль над експортом/імпортом певних товарів, особливо тих, що виключені з легального товарообігу, що призводить до великих збитків для вітчизняних виробників, оскільки нелегальний імпорт товарів суттєво зменшує попит на українську продукцію. Крім того, контрабанда має негативний вплив на громадську безпеку, особливо при нелегальному перевезенні наркотиків, зброї, психотропних речовин, зброї

масового знищення, а також становить загрозу культурним цінностям країни під час контрабанди культурних об'єктів. Фінансовий аспект митних злочинів, зокрема контрабанди, є значним, тому в боротьбі з митною злочинністю важливо приділяти увагу не лише запобіжним, але й контрольним та перевірочним заходам, зокрема митному аудиту, що дозволить ефективніше перевіряти діяльність суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Здійснений автором аналіз показав, що протягом досліджуваного періоду макроекономічним показникам митного контролю були притаманні певні коливання: в цілому слід відзначити, що в період 2020-2021 років характерним було зростання майже усіх без виключення показників, проте війна внесла свої корективи, які, у першу чергу, пов'язані з недоотриманням податкових платежів (до яких входять і митні платежі) у період після початку війни. Окремим аспектом, є високі показники контрабанди в останні роки. У зв'язку з нестабільною економічною та політичною ситуацією в країні, контрабанда набуває широкого розповсюдження і становить значну загрозу економічним і фінансовим інтересам держави. Саме тому, автор проаналізувала обсяги недоотримань до Державного бюджету в період 2018-2021 років, які становлять колосальні суми. Щодо виконання запланованих показників за митними платежами, то у 2022 році ні за одним із зазначених показників не було виконання. Дані фактори вказують на актуальність подальшого реформування системи митного контролю, і питання контрабанди є тут першочерговим.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МИТНОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ

3.1. Проблеми митного контролю в контексті європейського вектору розвитку

Проблеми митного контролю в Україні в контексті європейського вектору розвитку означають виявлення труднощів та викликів, з якими стикаються митні органи в процесі адаптації до європейських стандартів та наближення до митного законодавства Європейського Союзу. Ці проблеми включають:

1. Гармонізацію законодавства: необхідно досягти відповідності національного митного законодавства стандартам та вимогам ЄС, щоб уникнути непослідовностей та перешкод у зовнішньоекономічних відносинах.
2. Модернізація інфраструктури: відсутність сучасної митної інфраструктури та відповідного обладнання ускладнює проведення ефективного митного контролю та затримує рух товарів через кордон. Для відповідності європейським стандартам необхідно розвивати та модернізувати митну інфраструктуру, зокрема прикордонні переходи, митниці та технологічні системи.
3. Професійний розвиток: відсутність достатньо підготовлених та кваліфікованих спеціалістів у митних органах може призвести до помилок, затримок та неефективного контролю. Митним органам потрібно забезпечити підготовку та підвищення кваліфікації працівників, щоб вони могли ефективно працювати відповідно до європейських стандартів та норм.
4. Боротьба з корупцією: наявність контрабанди та нелегального ввозу-вивозу товарів створює серйозні загрози для митного контролю та

призводить до втрат бюджету. Присутність корупції у митній системі створює серйозні перешкоди для ефективного контролю та порушує законність та прозорість митних процесів.

5. Забезпечення прав інтелектуальної власності: важливо зміцнити захист прав інтелектуальної власності та боротьбу з підробкою та порушеннями авторських прав через митний контроль.
6. Інформаційна система: відсутність сучасних та ефективних інформаційних систем ускладнює обробку даних, обмін інформацією та забезпечення ефективного митного контролю. Розробка та впровадження сучасних інформаційних систем допоможе поліпшити обмін інформацією між митними органами та сприятиме ефективному митному контролю [12].

Вирішення цих проблем в контексті європейського вектору розвитку вимагатиме системного підходу, співпраці з міжнародними партнерами та постійного вдосконалення митної системи для досягнення високих стандартів митного контролю, зближених з європейськими нормами.

Пропонується детально розглянути основні митні делікти, які в нашій державі визначаються такими особливостями (Рис. 3.1.):

Рисунок 3.1. – Митні делікти, під час здійснення перетину кордону [13]

Також окремим аспектом є питання корупції та контрабандної діяльності, викликані через:

- низький рівень забезпеченості населення;
- високий рівень контрабанди в прикордонних областях, де для значної частини мешканців вона перетворилася на основне джерело доходів;
- високу прибутковість цього виду злочинного бізнесу;
- недосконалість митного та податкового законодавства;
- недостатньо ефективний рівень митного і прикордонного контролю [20, с.115].

На думку автора, саме корупційна злочинність є основною проблемою в митній сфері України. Вона включає систему корупційних кримінальних правопорушень, що вчиняються посадовими особами митних органів при застосуванні законодавства з митної справи. Корупційна злочинність полягає у протиправній митній діяльності з метою особистої або корпоративної користі. Вона виникає через взаємодію між посадовими особами митних органів та особами, що переміщують товари через митний кордон, а також залученими органами держави.

Корупційна злочинність порушує встановлений порядок митної діяльності загалом і митного контролю зокрема. Її джерелами є тіньова економіка, транснаціональна організована злочинність та недоліки в діяльності Державної митної служби України. Основною причиною корупційної злочинності в митній сфері є бажання посадових осіб митних органів отримувати незаконні доходи та пропозиції незаконної вигоди з боку декларантів. Корупційна злочинність виникає на основі неправомірних взаємовигідних відносин між сторонами, що займаються зовнішньоекономічною діяльністю. Ця проблема має системний характер, оскільки пов'язана з організацією та управлінням ДМСУ та підпорядкованими їй митними органами та спеціалізованими установами. Корупційні дії посадових осіб забезпечують безперешкодний рух контрабанди та контрафактних товарів через митний кордон [20] .

Також варто звернути увагу на організаційні чинники злочинності у митній сфері, у тому числі і в питаннях митного контролю: відсутність державної системи кримінологічного моніторингу економіки загалом. Низький рівень координації діяльності правоохоронних органів запобігання злочинності у митній сфері. Відсутність високоефективного механізму пошуку закордоном і повернення незаконно вивезеного майна.

У результаті опитування респондентів було визначено ряд ключових проблем, що виникають у ході реалізації митного контролю в Україні на сучасному етапі (Рис. 3.2.)

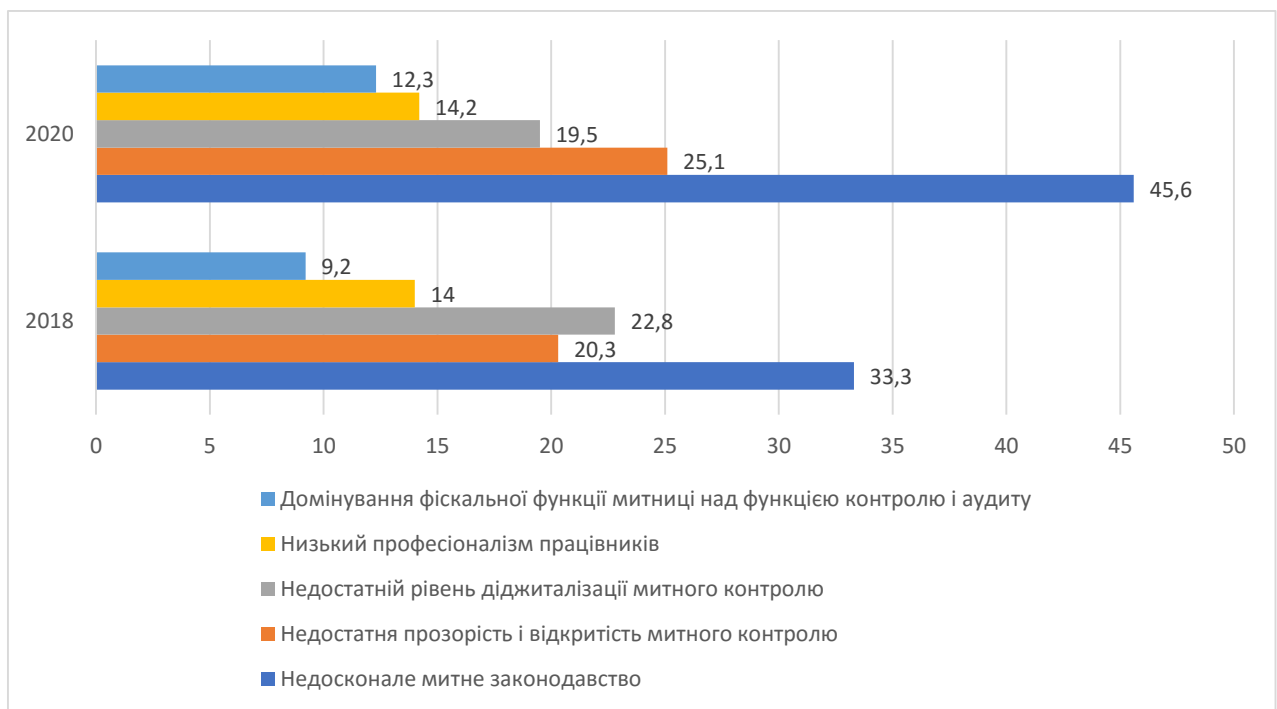

Рисунок 3.2. – Проблеми системи митного контролю, % респондентів

Джерело: розроблено автором за даними [21]

Вітчизняна практика свідчить про відсутність узгодженості практики діяльності ДМСУ із стандартами і вимогами до роботи, які поступово підвищують у контексті євроінтеграції. Узагальнюючи дані Звіту, можна стверджувати, що для українського бізнес-середовища характерним залишається наявність сталих проблем, які значно ускладнюють інтеграційні процеси. Існуючі проблеми пов'язані із:

- складністю системи митного контролю, що породжує відсутність прозорості та ефективності у роботі митних органів;

- відсутністю чіткого розмежування функціональних обов'язків, що призводить до дублювання деяких із задач чи паралельного виконання операційних заходів. Джерелом неналежної координації дій може бути як громіздкість системи, так і відсутність ефективної комунікації між працівниками, підрозділами, відділами;

- незавершеністю роботи щодо створення єдиної інформаційної системи митного контролю, що іноді спричиняє прийняття управлінських рішень на основі недостовірної чи неповної інформації про суб'єкти, які беруть участь у ЗЕД, чи конкретні операції;

- низькою гармонізацією роботи між інституціями, що беруть участь у ході реалізації митного контролю;

- недосконалістю і неефективністю нормативно правової бази чи низьким рівнем її відповідності європейським стандартам/вимогам, що сповільнює темпи інтеграції та розвитку транскордонної торгівлі між Україною і ЄС;

- домінуванням людського фактору та суб'єктивізму в ході реалізації митного контролю і аудиту, що впливає на корумпованість працівників [22].

У цілому слід відзначити, що проведений аналіз дозволив виявити основні проблеми митного контролю, які заважають його повноцінній інтеграції з системою Європейського Союзу. Дані проблеми головним чином пов'язані з недоліками у внутрішньому законодавстві та відсутністю уніфікованих норм, які відповідають європейським стандартам. Ці законодавчі проблеми суттєво уповільнюють процес євроінтеграції. Окрім цього, серед інших негативних чинників, які ускладнюють митний контроль, автори відмічають вплив людського фактору, низький професіоналізм фахівців, суб'єктивність у прийнятті управлінських рішень, недоцільні зміни у структурі Державної митної служби України та інших керівних органів, корупцію серед суб'єктів митних відносин, високі показники контрабанди та

недостатнє інформаційно-технічне забезпечення для здійснення ефективного та технологічно раціонального контролю.

3.2. Зарубіжний досвід здійснення контрольної роботи митних органів

У контексті інтеграції України в світове співтовариство та впровадження міжнародних норм і стандартів у митній справі, скорочення термінів та обсягів митних процедур, включаючи митний контроль, є одним з головних аспектів реформ, необхідних до проведення. Проте зміни у цих процедурах не повинні негативно впливати на їх ефективність, що ставить перед автором задачу пошуку нових підходів до організації та здійснення контрольних заходів у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Особливо важливим є такий вид митного контролю, як проведення документальних перевірок суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності після здійснення митного оформлення, тобто перенесення значної частини контрольних заходів з митного кордону України на підприємства-суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності. Цей процес відомий як «митний пост-аудит» і передбачає, що певна частина контрольних заходів здійснюється після випуску товарів у вільний обіг на території України.

Більшість зарубіжних країн мають Митні кодекси, які базуються на загальній правовій основі, такій, як Кіотська конвенція, Рамкові стандарти Всесвітньої митної організації (раніше відомої як Рада митного співробітництва) та міжнародні договори [9]. Це призводить до схожої організаційно-правової бази у галузі митної справи, хоча є деякі відмінності, що обумовлені національними законодавствами. Найкращі принципи і стандарти Європейського Союзу в галузі митної справи втілені в Митних прототипах (Customs Blueprints), які є комплексом практичних заходів,

розроблених європейськими митними експертами. Ці прототипи є своєрідними стандартами, за якими можна оцінювати недоліки функціонування митних адміністрацій та вносити відповідні зміни до стратегії їх діяльності. Одним із напрямів Митних прототипів є одна з основних форм митного контролю – митний пост-аудит, який сприяє розвитку міжнародної торгівлі шляхом забезпечення балансу між спрощенням торговельних процедур з одного боку, і забезпеченням ефективного митного контролю та безпеки - з іншого боку.

Для України актуальним є використання передового зарубіжного досвіду в даній сфері, що дасть змогу забезпечити принципові напрями удосконалення ефективності роботи системи митного контролю.

І розпочнемо ми з Литви. Митна політика в даній країні здійснюється відповідно до Стратегії розвитку митниці Литви на визначений період. Місія литовської митниці полягає в формуванні та підтриманні законної, безпечної, чесною та неперервної міжнародної торгівлі. Основною метою діяльності митних органів Литви є забезпечення надійного захисту суспільства, ринку, навколишнього середовища, а також фінансових інтересів Литовської Республіки та Європейського Союзу в галузі міжнародної торгівлі, виконання митної політики ЄС, розвитку партнерської торгівлі та інших спільних політик Союзу, пов'язаних з зовнішньою торгівлею. Митні установи Литви також керуються цінностями, такими як повага до кожної особи (фізичної та юридичної) та держави, професіоналізм і партнерство. Одночасно довгострокові стратегічні цілі литовської митниці втілюються через забезпечення оптимальної реалізації митних процедур, посилення боротьби з незаконною міжнародною торгівлею, контрабандою, митними порушеннями та загрозами національній і міжнародній безпеці.

Під час контролю міжнародної торгівлі в межах ЄС, митниця Литви активно сприяє створенню чесною та прозорою торгівлі, захисту внутрішнього ринку Литовської Республіки та безпеки усього ланцюжка постачання. Шляхом активної співпраці з іншими органами влади, митні інституції Литви

відіграють ключову роль у забезпеченні законної торгівлі та підвищенні конкурентоспроможності держави та ЄС. Вони також забезпечують належне оподаткування суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, протидію різним схемам шахрайства, організованій злочинності, незаконному переміщенню наркотичних речовин та тероризму. Це досягається шляхом якісної обробки інформації, ідентифікації змін у торговельних моделях та моніторингу ризиків з метою виявлення фінансових махінацій, терористичних і злочинних дій. Крім того, митниця забезпечує захист навколишнього природного середовища та населення від різного роду небезпечної продукції [23].

Цікавим є також досвід Франції у розрізі забезпечення раціонального функціонування системи митного контролю. У цій країні використовується ступенева система митного контролю, яка розподіляється на наступні рівні.

Перший рівень - формальний, включає аудит достовірності оформлення та наявності всіх необхідних документів і реквізитів.

Другий рівень - фундаментальний, проводить вибірковий аудит, перевіряючи відповідність виду, номенклатури, вартості та походження товарів заявленим документам, перевіряючи обґрунтованість наявних пільг тощо [24].

Цікаво, що формальний митний контроль у Франції виконується або спеціальними аудиторсько-аналітичними службами шляхом детальної документальної перевірки без виїзду на підприємство або митними аудиторами особисто на місці. Цей підхід має декілька позитивних ефектів, включаючи прискорення митного оформлення вантажів під час перетину митного кордону та підвищення ймовірності виявлення порушень митного законодавства та контрабандних поставок. Однак, впровадження французької моделі митного контролю вимагає високого рівня інформаційно-аналітичного забезпечення та наявності достатньої кількості кваліфікованих фахівців у галузі митного контролю та аудиту, що може бути проблематичним в Україні на сучасному етапі, проте у перспективі найближчих 5-10 років є досить актуальним.

Також важливим аспектом в розрізі використання зарубіжного досвіду є форма митного контролю – митний пост-аудит. У розвинених країнах світу митний пост-аудит є одним з найновіших інструментів митного контролю і забезпечує понад 30% всіх митних платежів.

Саме досвід митного пост-аудиту у Південній Кореї є вкрай актуальним для нашої держави. Митний пост-аудит Південної Кореї визнаний ефективним інструментом митного контролю, який дозволяє виявляти потенційні порушення митного законодавства та забезпечувати високий рівень дотримання митних правил і процедур.

У податковому законодавстві Південної Кореї передбачено проведення трьох видів митного пост-аудиту (Рис. 3.3.):

Рисунок 3.3. – Види митного пост-аудиту в Південній Кореї

Джерело: розроблено автором за даними [25]

Однією з основних переваг митного пост-аудиту в Південній Кореї є те, що він дозволяє здійснювати перевірки після здійснення митного оформлення, забезпечуючи баланс між спрощенням торговельних процедур та ефективним

митним контролем. Це дозволяє збільшити шанси виявлення порушень і недотримання митних правил, зокрема щодо декларування товарів, їх класифікації, вартості та походження. Ще одним важливим аспектом митного пост-аудиту є використання аналітичних процедур та інформаційних технологій для обробки великих обсягів даних і виявлення ризикових ситуацій. Це дозволяє митним органам зосередитись на потенційних порушниках та найбільш ризикових операціях, забезпечуючи більш ефективне використання обмежених ресурсів.

Імплементация досвіду проведення митного пост-аудиту Південної Кореї для України може включати наступні елементи: аналіз нормативно-правової бази Південної Кореї щодо митного пост-аудиту і адаптацію цих положень до вітчизняного законодавства, розвиток інформаційно-аналітичної системи для обробки даних та виявлення ризикових ситуацій, підготовку та навчання фахівців з митного контролю.

Використання досвіду митного контролю, що існує в Польщі, може бути також корисним для України. Польська система митного контролю визнана ефективною і відомою своїми передовими практиками. Одним із ключових аспектів польського досвіду є високий рівень автоматизації та використання інформаційних технологій у митному контролі. Це включає використання електронних систем декларування, обміну даними та митного контролю, що сприяє ефективному обробленню і аналізу інформації, а також забезпечує швидке та точне прийняття рішень.

Польща також активно застосовує ризик-орієнтований підхід до митного контролю. Це означає, що велика увага приділяється ідентифікації та виявленню високоризикових операцій та поставок. Застосування аналітичних методів та систем профілювання ризиків дозволяє митним органам ефективно спрямовувати свої ресурси на перевірку найбільш потенційно небезпечних операцій, що підвищує ефективність контролю та дозволяє зменшити затримки на митниці.

Крім того, польський досвід також включає розвиток співпраці між різними органами влади, включаючи Митну службу, поліцію, митну лабораторію та інші відповідні установи. Це сприяє обміну інформацією, координації дій та виявленню порушень у різних сферах, що підвищує ефективність митного контролю. Імплементация досвіду митного контролю в Польщі для України може передбачати адаптацію польських нормативно-правових актів до вітчизняного законодавства, впровадження сучасних інформаційних систем та технологій, підготовку та підвищення кваліфікації фахівців, а також підтримку співпраці між різними органами влади для обміну інформацією та координації дій.

У цілому слід відзначити, що один із основних аспектів використання зарубіжного досвіду в сфері митного контролю в Україні полягає в усвідомленні і адаптації сучасних технологій та інформаційних систем, що використовуються в інших країнах для контролю та моніторингу митних процесів. Досвід розвинених країн може бути використаний для покращення процедур та методів ризик-аналізу, що дозволить ефективніше виявляти та контролювати потенційно ризикові операції та перевезення. На думку автора, найбільш релевантним є досвід Польщі та Литви, які з країн Європейського Союзу є найбільш підходящими з точки зору економічного розвитку. Також цікавим з точки зору імплементации ефективного митного пост-аудиту є досвід Південної Кореї. Імплементация ж французької моделі митного контролю вимагає високого рівня інформаційно-аналітичного забезпечення та наявності достатньої кількості кваліфікованих фахівців в галузі митного контролю та аудиту, що може бути проблематичним в Україні на сучасному етапі, проте в перспективі найближчих 5-10 років є досить актуальним.

3.3. Напрями удосконалення організації та проведення митного контролю в Україні

Проведений аналіз показав, що на сучасному етапі, вітчизняній системі митного контролю притаманна значна кількість проблем, які стримують його ефективний розвиток. Удосконалення організації та проведення митного контролю в Україні може включати кілька напрямів (Рис. 3.4.):

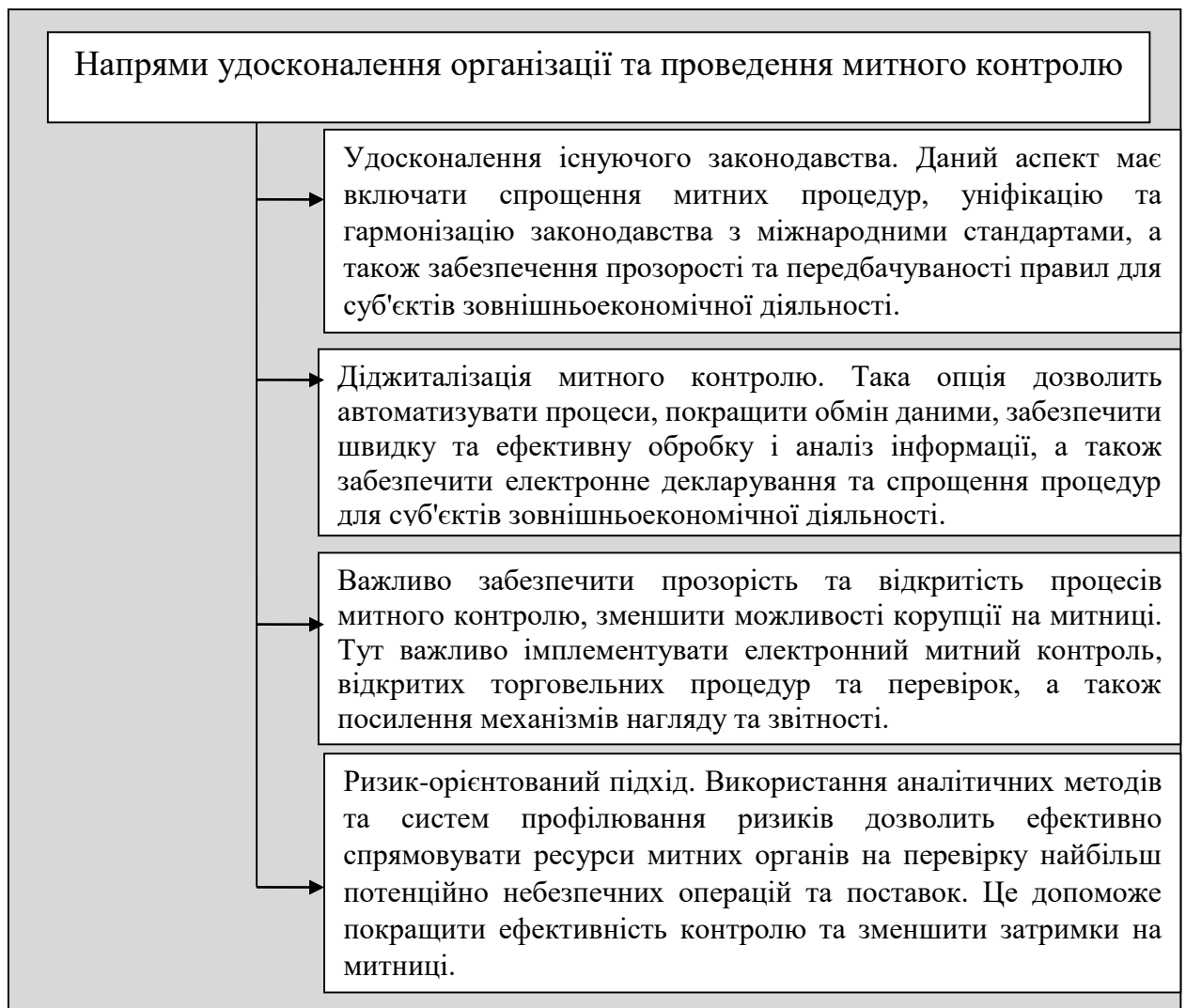

Рисунок 3.4. – Основні напрями удосконалення організації та проведення митного контролю в Україні

Джерело: розроблено автором за даними [26]

Зазначені напрями допоможуть вдосконалити організацію та проведення митного контролю в Україні, забезпечити більш ефективну роботу митних

органів, зменшити адміністративні та фінансові бар'єри для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та сприяти розвитку міжнародної торгівлі.

Проте, на думку автора, найбільш актуальним завданням є діджиталізація процесу організації митного контролю, адже за рахунок цього можна буде, у пергу чергу, зменшити час на здійснення митних операцій, автоматизувати процеси здійснення митних платежів, митного оформлення тощо. Проте найбільш важливим впровадженням такого процесу є запобігання корупції та контрабанди на митниці.

Впровадження інформаційних технологій в роботу системи митного контролю в Україні є важливим напрямом для покращення ефективності та прозорості митних процедур. Ось деякі аспекти зазначеної процедури:

1. Електронне декларування: впровадження електронних систем декларування дозволить суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності подавати митні декларації електронним шляхом, що спростить та прискорить процеси митного оформлення.
2. Автоматизація митного контролю: застосування автоматизованих систем та технологій, таких, як сканування товарів, використання електронних баз даних та систем виявлення ризиків дозволить забезпечити більш точний та швидкий митний контроль.
3. Єдина інформаційна платформа: створення єдиної інформаційної платформи для обміну даними між митними органами, іншими державними відомствами та суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності дозволить забезпечити швидкий та безперебійний обмін інформацією.
4. Електронний моніторинг та аналіз: використання інформаційних технологій для моніторингу та аналізу митного контролю дозволить виявляти незаконні та ризикові операції, сприяти виявленню шахрайства, контрабанди та інших порушень митного законодавства.

5. Електронний платіжний сервіс: розробка та впровадження електронних платіжних сервісів для здійснення митних платежів спростить та прискорить фінансові операції.

Автоматизація митних процедур і використання сучасних інформаційних технологій у митних органах мають потенціал значно прискорити виробництво товарів, спростити процес митного оформлення, зменшити вплив «людського фактору» та знизити ризик корупції. Ключові аспекти, пов'язані з автоматизацією митного контролю та електронним декларуванням, будуть впроваджені в усіх без виключення вітчизняних митних органах.

З метою вдосконалення митного декларування та контролю необхідно створити нові електронні інформаційні системи та технології діяльності у сфері електронної комерції на місцях, зокрема такі, як міжнародна електронна комерція, які будуть сумісними з аналогічними системами зарубіжних країн. Йдеться про вдосконалення митних процедур на базі ефективного функціонування «Електронної митниці» (E-Customs). E-Customs – це мультифункціональна об'єднана система, яка органічно комбінується за рахунок таких елементів (Рис. 3.5.):

- інформаційних та комунікаційних технологій різних країн світу і комплексного набору механізмів їх ефективного використання;
- об'єднання чинних інформаційних платформ для контролю експорту, імпорту та транзиту в єдину автоматизовану систему, що продукуватиме обмін електронною інформацією між усіма органами управління митною справою та суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності;
- системи технологічного забезпечення безперервного потоку, накопичення та обробки електронної інформації між митними органами держав, національними органами державної влади та суб'єктами міжнародної електронної торгівлі [27].

Необхідно розробити та впровадити новітні підходи до модернізації Державної митної служби України, які будуть ґрунтуватися на використанні інформаційних систем та враховувати принципи функціонування та механізми

роботи Митних служб розвинених країн світу. Це також сприятиме втіленню міжнародних стандартів якості, які виступають загальним еталоном для систем якості в митній справі.

Концепція «Смарт»-митниці передбачає створення митниці, яка використовує інноваційні методи та технології, постійно оновлюється та вдосконалюється. Державна митна служба України активно працює над цим процесом в рамках виконання Стратегічних ініціатив розвитку ДМСУ до кінця 2023 року.

Основні аспекти системи «Смарт»-митниці подано на рис. 3.5.

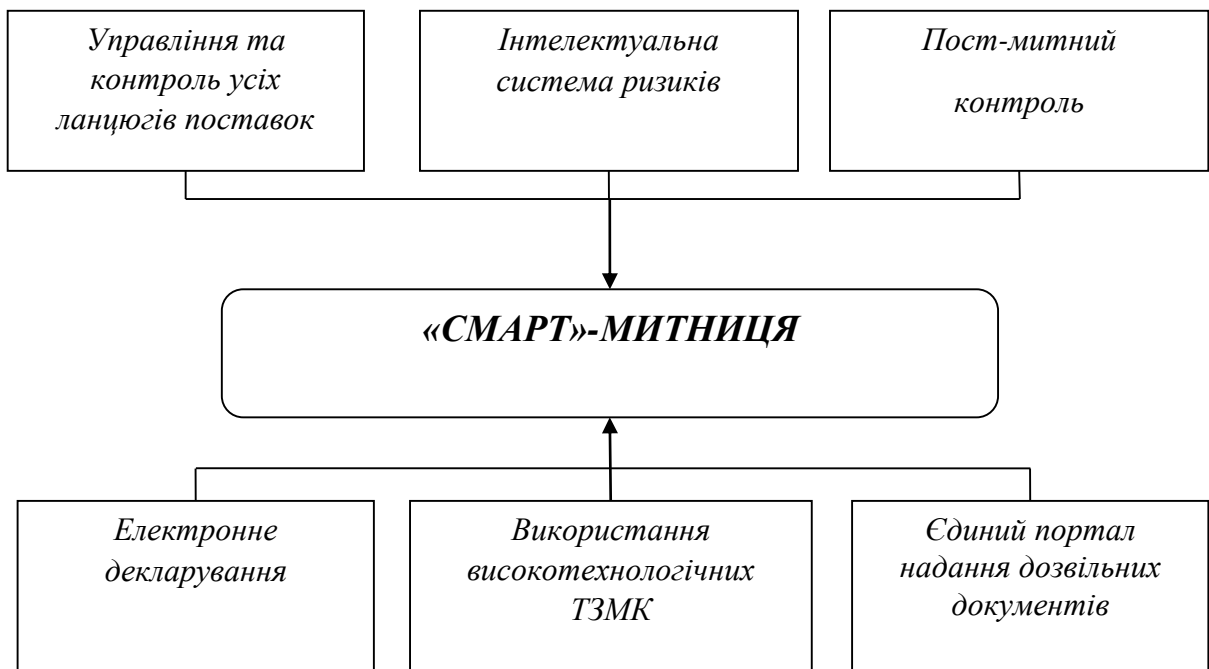

Рисунок 3.5 – Основні аспекти формування системи «Смарт»-митниці

Джерело: розроблено автором за даними [28,29]

Одним із основних принципів реформованої митниці є використання інноваційних технологій, що перетворюють митне адміністрування та контроль на швидкий та високотехнологічний процес. «Смарт»-митниця працюватиме з використанням інтелектуальних систем ризиків. Крім того, буде запроваджено єдиний портал для надання дозвільних документів, електронне декларування, моніторинг та контроль над ланцюгами поставок, пост-митний контроль та пост-аудит. Також будуть використовуватися

інноваційні технічні засоби митного контролю. Взаємний обмін інформацією передбачатиметься з авіалініями, морськими лініями, «Укрзалізницею», Державною прикордонною службою України, NCTS – TIRepd, що надаватиме інформацію щодо реєстру номера транспортного засобу, найменування товару та його вагових параметрів [30].

У цілому відзначимо, що основним завданням митного контролю є покращення ефективності митних органів шляхом автоматизації процесів, створення сприятливих умов для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, розвитку електронної митниці в Україні та використання позитивного досвіду зарубіжних країн у впровадженні інформаційних систем і технологій у митну справу.

Пріоритетними напрямками для України в контексті митного контролю є поліпшення процедур електронного декларування, цифровизація митного оформлення, спрощення митного контролю, впровадження ефективної системи аналізу та управління митними ризиками, а також підвищення відповідальності за порушення митно-податкового законодавства як для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, так і для працівників митних органів.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження митного контролю в Україні можна зробити наступні висновки:

1. Митний контроль в нашій державі є важливою складовою зовнішньоекономічної діяльності та має значний вплив на економіку та безпеку країни. Виконуючи функції забезпечення дотримання митних правил та законів, економічного захисту держави та безпеки суспільства, митний контроль в Україні сприяє розвитку внутрішнього ринку, захисту національних інтересів та зміцненню міжнародної співпраці. Виконання розглянутих завдань та функцій є важливим з точки зору забезпечення належного рівня наповнення доходами Державного бюджету України. Також відзначимо, що при виконанні кожної функції митного контролю, органи митного контролю повинні співпрацювати з іншими державними органами, приватними організаціями та представниками іноземних держав.

2. У цілому слід відзначити, що діючі законодавчі акти України у сфері регулювання контрольної-перевірочної роботи митних органів встановлюють правила та процедури здійснення митного контролю, перевірок, а також визначають відповідальність за порушення митних правил. Слід відзначити, що основними такими актами є Митний кодекс України; Закон України «Про митну службу України»; Накази та Розпорядження Державної митної служби України; Міжнародні договори та угоди в сфері митного контролю. Слід відзначити, що існуюче нормативно-правове законодавство в сфері контрольної-перевірочної діяльності має певні недоліки, які стосуються розвитку митного пост-аудиту, як основної форми митного контролю, чому перешкоджає недолік методологічної бази контрольної-перевірочної діяльності, що ускладнює комплексне й повноцінне дослідження діяльності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. У таких умовах актуальним завданням є удосконалення існуючого законодавства в цій сфері.

3. Хронологія етапів становлення та розвитку митного контролю в Україні свідчать про поступове вдосконалення системи контролю та інших перевірок при перетині митного кордону. Від початкового етапу формування власної митної системи до сучасного періоду Україна здійснила ряд зусиль стосовно забезпечення високого рівня митного контролю та додержання усіх важливих функцій стосовно забезпечення його ефективності. Слід відзначити, що різні етапи становлення системи митного контролю характеризувалися формуванням та подальшою реорганізацією певних органів (Міністерство доходів та зборів України реорганізовано у Державну фіскальну службу України, яку, у свою чергу, реформовано у Державні податкову та митні служби України), зменшенням кількості регіональних митниць тощо. Такі заходи, на думку автора, мають позитивно вплинути на подальший стан системи митного контролю, враховуючи її важливість у повоєнному відновленні нашої країни.

4. Оцінка ефективності контрольно-перевірочної роботи митних органів на сучасному етапі здійснюється у відповідності до певних методологічних підходів. На думку автора, актуальним є вибір того підходу, який для оцінки ефективності роботи митних органів використовує набір показників та індикаторів, які відображають виконання цілей. Дані показники можуть включати обсяг перерахованих митних платежів до Державного бюджету України; суму додаткових надходжень до Держбюджету від коригування митної вартості та суму недоотриманих митних платежів у зв'язку з нелегальним ввезенням товарів та інші показники. Використання інтегрального показника (індикатора), на думку автора, у сучасних умовах є не коректним, адже доволі складно порівнювати такі показники з провідними країнами Європейського Союзу.

5. Проведений автором аналіз показав, що протягом досліджуваного періоду макроекономічним показникам митного контролю були притаманні певні коливання: у цілому слід відзначити, що в період 2020-202 років, характерним було зростання значення майже усіх без виключення показників,

проте обмеження воєнного стану внесло свої корективи, які, у першу чергу, пов'язані з недоотриманням податкових надходжень, до яких входять і митні платежі). Окрему увагу слід звернути на високі показники контрабанди в останні роки. У зв'язку з нестабільною економічною та політичною ситуацією в країні, контрабанда набуває широкого розповсюдження і становить значну загрозу економічним і фінансовим інтересам держави. Саме тому автор проаналізувала обсяги недоотримань Державного бюджету в період 2018-2021 років, які становлять колосальні суми. Щодо виконання запланованих показників за митними платежами, то у 2022 році ні один із досліджуваних показників не був виконаний. Дана ситуація вказує на актуальність подальшого реформування системи митного контролю, при чому питання контрабанди є тут першочерговим.

6. Проведений аналіз дозволив автору виявити основні проблеми митного контролю, які заважають його повноцінній інтеграції з системою Європейського Союзу. Дані проблеми головним чином пов'язані з недоліками у внутрішньому законодавстві та відсутністю уніфікованих норм, які відповідають європейським стандартам. Ці законодавчі проблеми суттєво уповільнюють процес євроінтеграції. Окрім цього, серед інших негативних чинників, які ускладнюють митний контроль, автор відмічає вплив людського фактору, низький професіоналізм фахівців, суб'єктивність у прийнятті управлінських рішень, недоцільні зміни у структурі ДМСУ, корупцію серед суб'єктів митних відносин та високі значення показників контрабанди, а також недостатнє інформаційно-технічне забезпечення для здійснення ефективного та технологічно раціонального контролю.

7. Одним із основних аспектів використання зарубіжного досвіду в сфері митного контролю в Україні є усвідомлення і адаптація сучасних технологій та інформаційних систем, що використовуються в інших країнах для контролю та моніторингу митних процесів. Досвід розвинених країн може бути використаний для покращення процедур та методів ризик-аналізу, що дозволить ефективніше виявляти та контролювати потенційно ризикові

операції та перевезення. На думку автора, найбільш релевантним є досвід Польщі та Литви, які серед країн Європейського Союзу є найбільш підходящими з точки зору економічного розвитку. Також цікавим з точки зору імплементації ефективного митного пост-аудиту є досвід Південної Кореї. Імплементация ж французької моделі митного контролю вимагає високого рівня інформаційно-аналітичного забезпечення та наявності достатньої кількості кваліфікованих фахівців у даній галузі, що може бути проблематичним в Україні на сучасному етапі, проте в перспективі найближчих 5-10 років є досить актуальним.

8. У кваліфікаційній бакалаврській роботі автором було запропоновано напрями удосконалення організації та здійснення митного контролю в Україні. До основних з них слід віднести наступні: ризик-орієнтований підхід; прозорість та відкритість процесів митного контролю; удосконалення існуючого законодавства; діджиталізація митного контролю. Основним завданням є покращення ефективності митних органів шляхом автоматизації процесів, створення сприятливих умов для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, розвитку електронної митниці в Україні та використання позитивного досвіду зарубіжних країн у впровадженні інформаційних систем і технологій у митну справу загалом та митний контроль зокрема. Пріоритетними напрямками для України в контексті митного контролю є поліпшення процедур електронного декларування, цифровізація митного оформлення, спрощення митного контролю, впровадження ефективної системи аналізу та управління митними ризиками, а також підвищення відповідальності за порушення митно-податкового законодавства як для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, так і для працівників митних органів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Новосьолова О.С. Система митного контролю в Україні: сучасний стан та орієнтири. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/01/140.pdf> (Дата звернення: 20.08.2022).
2. Ліпіхіна Т. Удосконалення системи митного контролю. Аналіз і оцінка ризиків під час здійснення заходів митно-тарифного та нетарифного регулювання ЗЕД. *Маркетинг в Україні*. 2009. № 1. С. 64–67.
3. Федотов О.П. Організація митного контролю: навчально-методичний посібник (для студентів денної та заочної форми навчання) / О.П. Федотов. 2020. 144 с.
4. Миколаєць А. П. Особливості механізму організації та проведення митного контролю в системі фінансового контролю України. *Електронне наукове фахове видання «Державне управління: удосконалення та розвиток»*. 2015. № 11. С. 84–90.
5. Митний кодекс України: за станом на 10 квітня 2023 р. Верховна Рада України. Офіц. вид. Офіційний Вісник України. 2023. № 3020-IX.
6. Податковий кодекс України № 3050-IX від 11.04.2023. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/page10> (Дата звернення: 21.04.2023).
7. Про Державну Митну Службу України. Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1145/96> (Дата звернення: 20.04.2023).
8. Державна митна служба України. Офіційний сайт. URL: <https://customs.gov.ua/> (Дата звернення: 21.03.2023).
9. Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур (Киотська конвенція). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_643#Text (Дата звернення: 21.03.2023).
10. Наказ ДМС «Про затвердження Примірного положення про відділ (сектор) митного аудиту регіональної митниці, митниці». URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0016342-12#Text> (Дата звернення: 15.04.2023).

11. Мельник О. Г., Адамів М. Є., Тодощук А. В. Історія розвитку митної системи України: ключові проблеми та здобутки в умовах європейської інтеграції. *Економіка та держава*. 2018. № 10. С. 4–9.

12. Розвиток митної політики України в контексті реалізації економічної функції держави: монографія / Гребельник О.П., Пашко П.В., Шевчук С.В., Сушкова О.Є. та ін.; за ред. д.е.н., проф. О.П. Гребельника. Ірпінь: Університет ДФС України, 2021. 266.

13. Модернізація податкової та митної політики в інституціональному забезпеченні розвитку економіки України: монографія / К.О. Ващенко, П.В. Пашко, С.В. Онишко та ін.; за наук. ред. д. е. н., проф. П.В. Пашка, д.е.н., проф. С.В. Онишко. Ірпінь: Університет ДФС України, 2020. 518 с.

14. Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади. Указ Президента. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/726/2012#Text> (Дата звернення: 21.03.2023).

15. Постановою Кабінету Міністрів України № 160 від 21 травня 2014 року. Про утворення Державної фіскальної служби. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-2014-%D0%BF#Text> (Дата звернення: 15.04.2023).

16. Архірейська Н. В. Аналіз підходів до оцінювання ефективності митної справи / Н. В. Архірейська. *Ефективна економіка*. 2014. № 7.

17. Доходи Державного бюджету України. Ціна держави. URL: <http://cost.ua/budget/revenue/> (Дата звернення: 10.03.2023).

18. Річні звіти про виконання Державного бюджету України за 2019–2022 рр. Державна казначейська служба України. URL: [https://mof.gov.ua/storage/files/Budget%20of%20Ukraine%202017%20\(publish\).pdf](https://mof.gov.ua/storage/files/Budget%20of%20Ukraine%202017%20(publish).pdf) (Дата звернення: 12.04.2023).

19. Аналіз обсягів контрабанди в Україні. Ukraine economic outlook. URL: <http://ua-outlook.com.ua/wp-content/uploads/2019/07/> (Дата звернення: 15.05.2023).
20. Рогатинська, Н. Загальна характеристика злочинності у митній сфері. *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. Вип. 1. С. 113-118.
21. Спрощення процедур торгівлі в Україні: оцінки та очікування бізнесу. Київ: ГО "Інститут економічних досліджень та політичних консультацій", 2021. 304.
22. Авраменко Н. Л., Дорошенко Т. М., Матвеев М. Е. Проблеми митного контролю в контексті європейської інтеграції України. *Економіка та держава*. 2022. № 1. С. 55–60.
23. Мельник О.Г., Адамів М.Є., Тодошук А.В. Митний досвід Литовської Республіки: особливості імплементації в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 20. С. 5–9.
24. Андрушко А.П. Імплементація іноземного досвіду здійснення митного пост-аудиту в Україні: проблеми та перспективи. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2017. № 2(17). С. 214–219.
25. Спрощення процедур торгівлі в Україні: оцінки та очікування бізнесу. Київ: ГО "Інститут економічних досліджень та політичних консультацій", 2021. 304.
26. Андрійко, О., & Корнева, Т. (1). Сучасний стан та основні напрями вдосконалення митного контролю в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 4. 107-112.
27. Формування системи митного аудиту в Україні : монографія / за заг. ред. О.М. Вакульчик. Хмельницький : ПП Мельник А.А., 2014. 208 с.
28. Шевченко Л. Адміністративно-правова характеристика діджиталізації у сфері митної справи. *Часопис Київського університету права*. 2022. Випуск 2. С.172-176.

29. Угрин В.В. Діджиталізація митного контролю в Україні. Інфраструктура ринку. 2020. № 47. URL: <http://www.market-infr.od.ua/uk/2020> (Дата звернення: 10.04.2023).

30. Разумей М.М. Особливості застосування автоматизованої системи аналізу та управління ризиками, основною метою якої є забезпечення вибіркової митного контролю. URL: <http://chp.com.ua/all-news/item/60270-osoblivosti-zastosuvannyaavtomatizovanojisistemi-analizu-ta-upravlinnya-rizikamiosnovnoyu-metoyu-yakoji-e-zabezpechennya-vibirkovostimitnogo-kontrolyu> (Дата звернення: 12.04.2023).

31. Дьяченко О. В., Вишинська Т. Л., Литвин С. М. Митний контроль як один із засобів виявлення правопорушень у сфері митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2016. № 2. С. 218–227.

32. Сологуб О. О., Корогодова О. О. Фіскально-контролюючі аспекти діяльності митних органів України. *Молодий вчений*. 2018. № 5 (57). С. 766–769

33. Бондаренко, Є. Фіскально-контролюючі особливості діяльності митних органів.. *Світ фінансів*. 2021. № 1 (66). С. 226-236.

34. Гольча І. І. Причини митних злочинів та їх основні види. URL: http://naukam.triada.in.ua/index.php/konferentsiji/46shistnadtsyata_vseukrajinska-praktichno-piznavalna-internetkonferentsiya/318-prichinimitnikh-zlochiv-ta-jikh-osnovni-vidi (Дата звернення: 13.05.2023).

35. Дмитрів В.І. Вектори протидії митній злочинності в Україні й світі. *Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка»*. 2018. № 1. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/1_2018/63.pdf (Дата звернення: 13.02.2022).

36. Ткачик Ф.П., Гуцул І.А. Митний контроль у забезпеченні економічної безпеки України. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2019. Том 30 (69). № 5. С. 126–130.

37. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності: підручник / за наук. ред. А.А. Мазаракі. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2014. 560 с.

38. Дяченко О.В. Гармонізація та спрощення національної практики здійснення митних процедур в контексті європейської інтеграції. *Вісник Приазовського державного технічного університету*. 2015. Вип. 30. С. 276–283.

39. Білуха М.Т., Микитенко Т.В. Митний контроль: організація і методологія. *Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право)*. 2014. № 1(64). С. 181–187.

40. Вдовіна Г. Проблеми та перспективи здійснення митного контролю в Україні. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. ОНЕУ, 2020. № 1-2 (274-275). С. 80-92.